

LA NISSAGA DELS GASSIÓ COM A EXEMPLE DE LA PAGESIA BENESTANT

LA PAGESIA A LA COMARCA DE LES GARRIGUES AL SEGLE XIX.

Joan Gassió Tamarit (1820-1910)

Maria Piñol Abella (1839-1894)

**Alumne: Guillem Recasens Ros
Treball Final de Carrera
Llicenciatura en Humanitats
Gener 2003**

INDEX

Pág.

Fotos de la portada: Membres de la cinquena generació dels Gassió reproduïda al dietari.
Procedència: arxiu familiar

1.- INTRODUCCIÓ	4
La nissaga dels gassió o la pagesia garriguenca en el marc d'una societat en transformació	4
2.- CONSIDERACIONS METODOLÒGIQUES PRELIMINARS	6
2.1.- MATERIAL DEL QUÈ ES DISPOSA.	6
2.2.- HIPÒTESIS DE TREBALL PLANTEJADES	6
2.3.- ESTRUCTURA DE L'ESTUDI	6
3.- LES GARRIGUES I LA POBLA DE CÉRVOLES	8
3.1.- LES GARRIGUES: ¿UNA COMARCA DEPRIMIDA?	10
3.2.- UNA VISIÓ DE LES GARRIGUES L'ANY 1908	10
4.- DESCRIPCIÓ FORMAL DEL DIETARI.	
QUI SÓN ELS PROTAGONISTES I DE QUÈ PARLA.	
4.1.- INTRODUCCIÓ	13
4.2.- ELS LLIBRES DE FAMÍLIA DE PAGÈS	
4.2.1.- Tipologia	13
4.2.2.- Descripció formal dels dietaris.	13
4.2.3.- Quins són els pagesos que escriuen?	14
4.2.4.- Llibres de comptes	14
4.2.5.- Estil dels memorialistes	15
4.3.- ELS PROTAGONISTES DEL NOSTRE DIETARI.	15
4.3.1.- ¿Qui eren els Gassió?	15
4.3.2.- Accés a les terres per part dels Gassió	16
4.4.- DESCRIPCIÓ FORMAL DEL DIETARI DELS GASSIÓ	18
4.4.1.- Dietari. Vicissituds.	18
4.4.2.- Vàlua del dietari	19
4.4.3.- Estructura formal del dietari	19
4.4.4.- Estil dels autors	19
4.4.5.- Llengua emprada	20
4.4.6.- Autors	21
4.4.7.- Breu referència al sistema monetari.	21
4.4.8.- Els Gassió ¿sabien escriure?	22
5.- CONTINGUT MATERIAL DEL DIETARI	
5.1.- INTRODUCCIÓ	23
5.2.- LA FAMÍLIA PAGESA	24
5.2.1.- Especificitat de la família pagesa	24
5.2.2.- Funcions desenvolupades pel matrimoni	25
5.3.- COMPORTAMENTS DEMOGRÀFICS DE LA FAMÍLIA PAGESA	26
5.3.1.- Naixements i nupcialitat	26
5.3.2.- Incidència de la mortalitat	28
5.3.2.1.- Mortalitat infantil	29
5.3.2.2.- Mortalitat adulta	29
5.3.2.3.- Nombre remarcable de pares difunts	30
5.3.2.4.- Defunció d'alguns dels dos cònjuges	31

5.4.- COMPORTAMENTS DEMOGRÀFICS DE LA FAMÍLIA GASSIÓ	32
5.4.1.- Naixements i nupcialitat	32
5.4.2.- Família nuclear o extensa	32
5.4.2.1.- Actuacions de l'hereu en nom del pare	32
5.4.2.2.- Obligacions de l'hereu en relació a alguns fadristerns	32
5.4.2.3.- Obligacions de l'hereu amb fills orfes de parents	33
5.4.2.4.- Fills de segons matrimonis	33
5.4.3.- Nombre de fills	33
5.4.3.1.- Fills biològics	33
5.4.3.2.- Fills adoptius	34
5.4.4.- Incidència de la mortalitat	35
5.4.4.1.-Mortalitat infantil	35
5.4.4.2.-Mortalitat adulta	36
5.5.- COMPORTAMENTS SOCIALS DE LA FAMÍLIA PAGESA	36
5.5.1.- Les aliances matrimonials	36
5. 5.1.1.- Endogàmia de grup	37
5. 5.1.2.- Endogàmia de lloc	38
5.5.2.- Les estratègies jurídiques i econòmiques de la família pagesa	38
5.5.2.1.- El marc jurídic i mecanismes per dotar de seguretat al matrimoni	39
5.5.2.2.- Els capítols matrimonials	40
5.5.2.3.- Els sistemes d'herència	41
5.6.- COMPORTAMENTS SOCIALS DELS GASSIÓ	
5.6.1.- Les aliances matrimonials	
5. 6.1.1.- Endogàmia de grup	45
5. 6.1.2.- Endogàmia de lloc	45
5. 6.1.3.- El marc jurídic i els mecanismes per dotar de seguretat al matrimoni:	
5.6.3.1.- Els capítols matrimonials	46
5.6.3.2.- Els sistemes d'herència	47
6.- CONCLUSIONS GENERALS	49
EPÍLEG: AGRAÏMENTS, MOTIVACIÓ PERSONAL I ELECCIÓ DEL TEMA	56
ANNEX I: RELACIONS COMERCIALS DIVERSES D'EXCEDENTS DE PRODUCCIÓ.	58
ANNEX II: COMPORTAMENTS RELIGIOSOS: PREGÀRIES PER LA PLUJA, ETC.	60
ANNEX III HISTÒRIA DEMOGRÀFICA DE LA POBLA DE CÉRVOLES	62
ANNEX IV: NAIXEMENTS I BATEIGS; CASAMENTS	67
ANNEX V: DEFUNCIONS	68
ANNEX VI: LLIBRE SISÈ DE LES CONSTITUCIONS DE CATALUNYA, TÍTOL V, CAP. 94:DE LA LEGÍTIMA. FELIP II A LES CORTS DE MONTSÓ A L'ANY 1585:	72
ANNEX VII LLIBRE SISÈ DE LES CONSTITUCIONS DE CATALUNYA, TÍTOL VI, CAP. 27:DE LA QUARTA TREBEL·LIANICA. FELIP II A LES CORTS DE MONTSÓ A L'ANY 1599	73
QUADRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA GASSIÓ (COGNATS)	74
BIBLIOGRAFIA GENERAL	75

1.- INTRODUCCIÓ

LA NISSAGA DELS GASSIÓ O LA PAGESIA GARRIGUENCA EN EL MARC D'UNA SOCIETAT EN TRANSFORMACIÓ¹

Entre 1808 (Guerra de la Independència) i el 1840 (fi de la Guerra Carlista) es va produir a Espanya la crisi de l'Antic Règim i el procés de la Revolució Liberal². Com totes les etapes transitòries, l'enderrocament dels vells sistemes i la implantació del nou model de societat no aniria exempt de conflictivitat social. De fet, d'una manera passiva o com a protagonistes actius del procés revolucionari, la societat pagesa de la primera meitat del segle XIX van haver de desenvolupar la seva presència en el marc d'una societat en transformació, i aquesta transformació, ni fou la mateixa a tot arreu, ni va tenir les mateixes repercussions per a tots els individus.

En començar el segle XIX, Espanya vivia immersa en una societat tradicional³. Com a tal, un elevat percentatge de la seva població activa es dedicava a l'agricultura, amb el que la pagesia era el grup tradicional majoritari del país. Tot i partint d'aquesta base, les investigacions dels historiadors s'han anat dirigint principalment cap els canvis polítics i jurídics o vers l'estudi de les estructures agràries, amb el que es té la impressió d'estar en front d'una història allunyada dels homes, que són, al cap i a la fi, els veritables protagonistes dels esdeveniments.

En aquest sentit, aquest treball s'ha proposat conèixer la manera en que van afectar els "petits fets" de la història en un grup concret de la societat, precisament el més majoritari, el camperolat, a través de l'estudi de diverses facetes de la seva existència. I no contents amb un estudi objectiu d'aquests efectes, els hem referenciat a una família concreta, antecessors de l'autor, per reflectir que, efectivament, els esdeveniments habituals encaixen amb el fer dels Gassió⁴. A tal efecte, la comarca de Les Garrigues, i el poble de La Pobla de Cérvoles és el marc físic per a procedir a l'estudi de la pagesia. El decurs dels anys el descriu el dietari, que va des de 1755 fins a 1910, feina duta a cap durant cinc (5) generacions d'una nissaga.

---

¹ Veure, sobretot la següent bibliografia sobre el context polític i social:

Izard M,- de Riquer, B (1988). *Conèixer la Història de Catalunya, Del segle XIX fins a 1931*. Vol. 4º. Barcelona. Editorial Vicens Vives.

Balcells A. (1977). *Cataluña Contemporánea I (siglo XIX)*. Barcelona. Estudios de Historia Contemporánea siglo XXI. Siglo veintiuno de España editores.

Història de Catalunya, del segle XVII als nostres dies (1980), dirigida per Jaume Sobrequés i Callicó. Vol. IX. El segle XVIII: reconstrucció econòmica i desnacionalització. Editorial La Gran Enciclopèdia Vasca. Pàg. 19 i ss; 115 i ss; 285 i ss.

Manuel Ardit, Albert Balcells, Núria Sales, (1980). *Història dels Països Catalans. La crisi de l'antic règim (1789-1833)*. Edhasa. Pàg. 131 i ss.

² Maluquer de Motes, J. (1977). *El Socialismo en España*, crítica, Barcelona., pàg. 46

³ Vilar, P (1975). "Les transformacions agràries del segle XVIII". Episodis de la Història de Catalunya, edició per a la Caixa d'estalvis de Manresa. Pàg. 333 i ss.

⁴ Encara que al dietari el cognom aparegui a vegades com a "Gassió" o com a "Gasió", hem mantingut en tot moment el transcrit "Gassió", que en qualsevol cas és el que ha perdurat.

Mitjançant aquest estudi ens hem decidit a treure de l'anonimat tota una nissaga de noms i cognoms, de persones de carn i os amb uns projectes i unes ambicions. El fet de comptar amb un dietari familiar que es va començar a redactar el 1755 ens permet saber de qui estem parlant, de persones ja desaparegudes, però que van tenir una existència real. Un dietari, cert, que ha passat per moltes vicissituds, però que encara supura vida per tot arreu. Parla dels projectes, dels plans, dels fets de cada dia, i, en definitiva, de les aspiracions i desigs vitals d'un grup de persones.

2.- CONSIDERACIONS METODOLÒGIQUES PRELIMINARS

2.1.- MATERIAL DEL QUÈ ES DISPOSA.

Es disposa d'un material d'estudi molt especial, que ens permet establir que l'assaig que durem a terme és decididament de **caire antropològic**, fonamentat en dos aspectes que marquen l'estructura de la comunitat on van viure els nostres avantpassats, de manera que això ens permetrà observar com encaixa la família Gassió en la tipologia de família tradicional pagesa:

1. Donat que disposem d'un dietari familiar o llibre de memòries, farem una semblança del seu **contingut formal i material** en relació a la tipologia de llibres de família de pagès existents.
2. La família pagesa amb les seves especificitats:
  - Estudi de la **institució familiar com a ens**: família extensa o nuclear, nombre de fills, mortalitat infantil i mortalitat adulta.
  - **Matrimoni**: entramat d'interrelacions personals: endogàmia de grup i de lloc
  - **Sistema hereditari**: condiciona el tipus de família que es desenvolupa en les nostres terres. La institució de l'hereu i l'estructura de treball característica d'una llar pagesa repercutien de manera molt directa en l'estructuració familiar. Sistema d'hereus i fadrísters.

2.2.- HIPÒTESIS DE TREBALL PLANTEJADES

Hem decidit donar un **protagonisme clar i específic al dietari amb què comptem**. A partir de les conclusions de tipus particular, referides a la família Gassió, el nostre propòsit serà el de comparar les dades obtingudes de tipus particular amb les obtingudes de tipus general. I és a partir d'aquestes dades on ens formulem d'entrada les següents hipòtesis de treball, a les quals tractarem de donar resposta a la part final de conclusions:

1.- Donat el dietari dels Gassió, ¿es pot definir que la còpia que tenim es podria inserir dins la tipologia de dietaris o llibres de família existents?

2.- Donat el caire de la família pagesa catalana a l'edat moderna a la zona de Lleida, ¿Podem concloure que els Gassió encaixen dintre dels aspectes bàsics(família extensa o nuclear, nombre de fills, mortalitat infantil i mortalitat adulta) i estructurals (matrimoni i sistemes d'herència) de la mateixa?

2.3.- ESTRUCTURA DE L'ESTUDI

L'**estructura** que segueix el treball és la següent:

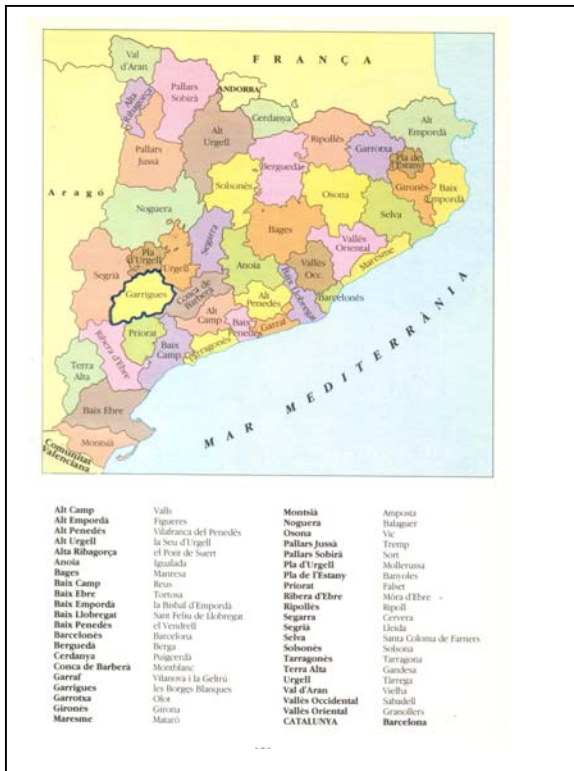
- Introducció.
- Metodologia i hipòtesis plantejades.
- Descripció espacial d'on tenen lloc els esdeveniments relatats:
  - Ens preguntem si la comarca de Les Garrigues es pot considerar, segons els paràmetres de mida actuals, com a comarca deprimida.

- Visió de Les Garrigues l'any 1908. La idea és la de transmetre la visió de començaments del segle XX de la zona de Les Garrigues. Es de començament del segle passat, encara que dona una semblança molt certa del context geogràfic i econòmic de la zona al segle XIX
- **Descripció formal del dietari.** A partir d'un text genèric que avalua en certa manera la majoria de "Llibres de famílies", es comenta el nostre material: les vicissituds per les que ha passat el mateix, la vàlua del dietari, els autors i llur estil, la llengua emprada, qui són els autors.
  - Qui eren els Gassió? Apartat concret on es delimiten els protagonistes de l'estudi..
  - Accés a les terres per part dels Gassió. Aquesta part està extreta de les Memòries d'en Modest Recasens Gassió, i està basat en el seu coneixement personal i escrit en un estil força planer.
- **Contingut material del dietari.** Desglossament dels elements considerats fonamentals pel dietari **en vessant antropològica** que ens permetrà més endavant establir les relacions corresponents. En definitiva, es tracta de descriure la família Gassió en el marc real descrit pel dietari. Es posen noms i cognoms als protagonistes dels que parla, i el propòsit és conèixer qui eren i com eren. D'aquesta manera es fa un estudi del contingut en dos àmbits diferents:
  1. Estereotip de la família pagesa en la província de Lleida en el segle XIX. Es tracta d'establir l'element comparatiu que ens permetrà encaixar un model general en un marc particular d'una família.
  2. Intercalat en cada un dels punts estudiats prèviament, es farà referència a com es reflecteix el marc general en el cas dels Gassió, en dos àmbits:
    - **Àmbit antropològic**: estudi de la família Gassió, i concretament dels comportaments demogràfics de la família, fent especial incidència a la mortalitat infantil i l'adulta.
    - **Àmbit sociològic**: les estratègies econòmiques de la família pagesa, fent una especial atenció a l'element jurídic que vetllava i garantia l'efectivitat de les mateixes. Capítols matrimonials i sistemes d'herència. I àdhuc, les aliances matrimonials: endogàmia de grup i de lloc.
- Conclusions generals.
- Agraïments.
- Annexes

3.- LES GARRIGUES I LA POBLA DE CÉRVOLES⁵

UBICACIÓ GEOGRÀFIA

La comarca de Les Garrigues

Ubicació de la comarca de Les Garrigues al Principat

⁵. Rocafort, C. (1908). Geografia General de Catalunya. Província de Lleyda Dirigida per Francesc Carreras Candi. Establiment Editorial de Albert Martín.

“Al Nord, el Pla de Lleida i l’Urgell; a llevant, la Conca de Barberà i la Segarra; a migjorn, el comtat de Prades i el Priorat; a ponent, les terres de l’Ebre: és la comarca de Les Garrigues.

Les Garrigues – tot i que una petita part del seu territori és regada pel Canal d’Urgell- és una terra de secà. El secà és la característica més notable d’aquest tros de país. És qui determina el paisatge i l’home. En una terra dura, trencada en tossals i petites muntanyoles, s’obren unes petites valls – que allà anomenen vallades- seques i grises. L’únic corrent digne de tenir-se en compte, a part del canal, és el riu Set, el qual resta eixut la major part de l’any, i quan el seu llit s’omple d’aigua de pluja, es transforma en una torrentera impetuosa, que passa sense que el garriguencs puguin ni adonar-se’n. No hi ha res a fer: les Garrigues és una comarca assedegada, indefinidament assedegada, que ja se n’ha fet la idea i procura d’emmotllar-se a les condicions a que l’ha sumida la natura capriciosa.

Entre la terra ermota, d’un insistent color gris pàl·lid, hi trobarem la gent i els pobles. Els pobles són pocs i petits. La majoria de vegades, mig enlairats dalt d’un tossal, amb l’inevitable castell a dalt de tot. La gent és alegre, estalviadora i sofrida. La seva set avial els ha donat temps per a ser d’aquesta manera, els que romanen fidels al tros, és clar, perquè des de fa molts anys, moltes famílies han deixat les oliveres, els ametllers, els camps de cereal migrat, i han marxat a la recerca d’horitzons més propicis a la pluja i l’aigua”.⁶

---

⁶ Rovira i Virgili, A. (1968). Col. *Dolça Catalunya*, vol II. Barcelona. Editorial Mateu., Pàg. 183 i ss.

3.1.- LES GARRIGUES: ¿UNA COMARCA DEPRIMIDA?⁷

Les Garrigues era una de les vuit comarques del que s'han anomenat la "Catalunya pobra" en un estudi de l'any 1974 que analitzava les àrees deprimides⁸ del territori català sobre la base de considerar tres factors:

- el despoblament,
- la dinàmica del sector industrial
- la renda per càpita generada'

A pesar d'haver transcorregut quinze anys d'aquesta anàlisi, les condicions no han variat significativament perquè les conclusions no es puguin extrapolar a la situació d'avui. En els tres grups de comarques formats en analitzar cada factor apareixen **les Garrigues juntament amb el Priorat, la Terra Alta, el Solsonès, la Segarra, l'Alt Urgell, el Pallars Sobirà i la Vall d'Aran**. Els tres factors esmentats es tingueren en compte e els termes següents:

- a) **Despoblament**: S'avaluà el despoblament en tres períodes (1860-1920 1920-1950 i 1950-1970), i es conceptuaren com a comarques potencialment pobres aquelles en que pràcticament tots els municipis perdien població almenys en dos dels períodes.
- b) **No-industrialització**: Es consideraren comarques pobres aquelles en que concorrien una participació comarcal inferior a l'1 % en els llocs de treball industrials creats i un índex de dinàmica industrial inferior a la unitat.
- c) **Renda per càpita generada**: S'establí un llindar de renda per càpita (45.000 ptes. el 1970) i es van estimar com a comarques pobres aquelles en què a menys el 25 % de la població residia en municipis amb una renda inferior la quantitat esmentada.

3.2.- UNA VISIÓ DE LES GARRIGUES L'ANY 1908⁹

Les primeres descripcions sistemàtiques i amb un cert sentit d'unitat relatives a la comarca no apareixen fins el començament del segle XX. Sigui pel caràcter interior, marginal respecte a les principals vies de comunicació o sigui pel fet de no haver comptat mai amb cap nucli central vertebrador, el cert és que aquestes terres ben poca literatura monogràfica havien generat en èpoques anteriors. Com a màxim, apareixen referències puntuals sobre el territori que identifica amb el topònim Garrigues. Però

---

⁷ Noguera Esmais, G. (1991). *Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica*. Barcelona. Publicació: Caixa de Catalunya.

⁸ Malgrat no és la única, considerem que la comarca de Les Garrigues es considera des de l'àmbit de l'administració com a comarca pobra i deprimida. S'esmenten les altres que comparteixen aquesta classificació. No es fa aquesta classificació de forma banal: la pagesia a terres de secà és molt més dura que a les terres de regadiu.

⁹ Malgrat la dat sigui de 1908, creiem que la descripció aportada encaixa prou bé amb el context espacial on es desenvolupen els fets del dietari.

caldrà esperar el **moviment excursionista** per trobar els primers estudis mínimament sistemàtics, fruit dels recorreguts i viatges que, en aquell context, tenien un caràcter veritablement pioner.

A continuació presentem una breu semblança de les Garrigues, de Ceferí Rocafort¹⁰, que s'inscriu en la línia dels primers treballs¹¹ dedicats a la comarca. L'autor, significat excursionista de l'època tracta de la ressenya a peu de pàgina de dos viatges fets entre Flix i Lleida tot travessant les terres garriguenques. L'autor, abans de centrar-se en la descripció dels indrets i pobles que recorre, fa una àmplia introducció a la comarca, en què trobem els ingredients propis d'un estudi monogràfic de l'època: descripció física, hidrografia, recursos econòmics, límits comarcals, comunicacions, urbanisme i patrimoni arquitectònic, arqueologia, antigues jurisdiccions, costumari popular i serveis públics. El dit autor no es limita a recollir i donar dades sinó que també ens ofereix una sèrie de reflexions i aportacions personals que transcendeixen el caràcter informatiu (com, per exemple, en parlar de la determinació comarcal, del problema de l'aigua o de les deficients comunicacions), i que atorguen al treball **valor testimonial de primer ordre**.

El text transcrit correspon a una selecció de dos fragments més representatius de l'article, en la mesura que fan referència a la comarca en conjunt i partint bàsicament d'una òptica territorial. D'altra banda, la transcripció és feta **respectant la sintaxi original i normalitzant tan sols l'ortografia**.

- "Aquesta comarca, malgrat ésser tota ella muntanyosa, d'insignificants accidents orogràfics, sols presenta un seguit de valls de poca fondària, emperò bastant extensió, que desaigüen al Set o bé al Segre directament (excepció la de Bovera, que se'n baixa a l'Ebre més avall de Flix), trobant-se en elles o en els serrats que les dominen la m part de pobles que la constitueixen".
- "Conreus i més conreus, i la terra erma coberta de garrigues, d'on li ve el nom és la seva característica. En la caiguda de l'hivern, que allí acostuma a ser boirós sobretot en la part jussana durant els mesos de desembre i de gener, és el millor temps per a anar-hi. Ara precisament l'ametller florit i la verdor dels blats dues notes alegres que trenquen la monotonia de l'oliver, tan ben vist per l'agricultor com ingrati als ulls de l'excursionista. Tant l'ametlla com l'oli són dos tresors importantíssims en aquesta comarca; especialment el primer producte és la base de la seva riquesa. Abans se'l molien ells mateixos, emperò avui troben més planer vendre's les olives a les fàbriques que, com les de les Borges d'Urgell, en fan gran consum. És curiós el partit que trauen de l'ametlla: no desprecien res, un pic transportat el fruit a casa, espellofat i trencat, venen el moll; serven per al foc la closca, i la pellofa la cremem; de les cendres, que contenen molta potassa, en fan lleixiu per a traure'n sabó moll, i de lo que resta encara ho aprofiten per a adobar les terres".

---

¹⁰ Veure nota 5.

¹¹Rocafort, C.(1908) «*De les Garrigues al Pla de Lleida*» Volum dedicat a la província de Lleida de la Geografia general de Catalunya, publicà al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núms. 159 i 160, d'abril i maig del 1908.

- “L'extensió de la comarca que venim estudiant és d'unes vuit hores en els punts més extrems, quasi tota compresa en l'aiguavés del Segre, excepte la vall de Bovera, que aboca a l'Ebre, i alguna altra de petita importància, com tenim dit. Ve compresa entre la plana d'Urgell al N i E, la Segarra i El Priorat al SE, vall de l'Ebre al S, i ribera del Segre a l'O. La corrent principal es el riu de Set, que des de les vessants del N de Serra la Llena se decanta a l'O, i surt de la comarca de baix de Sunyer, “AI voler determinar la comarca ens trobem amb les dificultats de sempre, puix els mateixos habitants no s'han posat encara d'acord respecte dels pobles que comprèn. Albi, Vilosell i **Pobla de Cérvoles**, dessorbre l'alta reconca del Set, podrien tal vegada incloure-s'hi, emperò ells se tenen com a segarrencs, i parlen de les Garrigues entenent-les d'allí en avall. Castellàsens és considerat per molts com Urgell, si bé de la configuració del territori es desprèn que encara és Garrigues, formant el límit d'aquestes, per trobar-se en un estrep de serra despresa de la que tanca el riu Set; decaient des d'allí cap a la plana d'Urgell, puix els demás turons que en aquesta s'alcen, com per exemple passa en el poble de Puiggròs, enllà de les Borges, se veuen ja completament deslligats. Paregudes raons, i encara amb més fonament, podem aportar per lo que es refereix a Alfés, a l'esquerra de l'indicat riu, que alguns volen suposar no pertany ja a la comarca de què ens ocupem, i que aquesta no comença fins a Alcanó”.

4.- DESCRIPCIÓ FORMAL DEL DIETARI: QUI SÓN ELS PROTAGONISTES I DE QUÈ PARLA.

4.1.- INTRODUCCIÓ

Narcís Figueras i Joaquim M. Puigvert¹² ens parlen del múltiple interès de les memòries:

“En els darrers anys són diversos els diaris, les memòries i els llibres de records que s’han editat a Catalunya en iniciatives editorials diverses i meritòries (...). Es tracta, en general, de textos dels segles XVII, XVIII i XIX escrits per ciutadans, pagesos, menestrals i capellans en llengua catalana, la major part, i en llengua castellana, alguns altres. L’interès d’aquests documents per als historiadors no s’esgota en les informacions i valoracions que aporten i recullen, sinó que també són útils per a l’estudi de la història social de la llengua catalana i del procés de castellanització experimentat en determinats grups i classes socials (...)”.

Per la seva part, Xavier Torres¹³ afegeix que “aquesta mena de “llibres” (...) no són massa nombrosos; ni responen sempre a un mateix patró (encara que si a una mateixa lògica o raó d’èsser). En general, els autors hi consignaven una mena o altra de dades familiars (naixements, casaments i defuncions, capítols matrimonials i testaments) i de caràcter patrimonial (compravenda de terres, censos i censals); i, pel que fa a la resta, és a dir al ventall d’afers o informacions addicionals, alguns d’aquests “llibres” no sobrepassen en realitat l’estadi d’un simple memoràndum de comptes (vendes de blat, llana o vi; obres i despeses de la casa; bones i males anyades), però d’altres, en canvi, poden incloure fins i tot una relació o testimoni de primera mà de determinats fets històrics o tinguts per extraordinaris (un eclipsi, una guerra, el casament o la mort d’un rei)”.

4.2.- ELS LLIBRES DE FAMÍLIA DE PAGÈS

4.2.1.- Tipologia

Passem en aquest capítol a un estudi de la raó de ser dels llibres de família que escriuen i componen els hereus, per saber fins a quin punt es pot encaixar el nostre dietari en la tipologia general d’aquests llibres¹⁴.

4.2.2.- Descripció formal dels dietaris.

No resulta fàcil establir la tipologia dels llibres de pagès catalans, tant per la barreja de dades estrictament familiars, patrimonials o comptables, agronòmiques i

---

¹² Figueras N i. Puigvert, J.M. (1998). Tribulacions d’un masover fadrister. Narcís Ciurana, de Maçanet de la Selva i el seu llibre de comptes i memòries 1886-1912. Taller d’Història de Maçanet de la Selva. Centre d’Estudis Selvatans.

¹³ Torres, X. Els llibres de família de pagès (segles XVI-XVIII). CCG Edicions. Universitat de Girona. Centre de Recerca d’Història Rural.

¹⁴ Establirem la comparativa amb: Els llibres de família de pagès (segles XVI-XVIII). CCG Edicions. Universitat de Girona. Centre de Recerca d’Història Rural. És el tractat que hem trobat de més qualitat per poder establir la comparativa amb el nostre dietari.

climatològiques. ¿Es poden classificar dins un tipus específic? Seguint el seu contingut, cal establir **què no són** aquests llibres de família:

- No són veritables autobiografies. Es a dir, no són un gènere de narració retrospectiva de la vida pròpia.
- No són autèntiques narracions, encara que algunes ho puguin semblar, i són aquests els que tenen interès pels historiadors.
- No són tractats agronòmics en sentit estricte.
- No són mera comptabilitat, encara que sovint ha estat l'esperó inicial i el contingut bàsic de molts llibres de família.

Què són?

- Malgrat la diversa terminologia que se'ls ha donat, és clar que s'escriuen per a fer memòria. Per deixar constància d'un seguit de fets, dades o esdeveniments potser prou variats, però que tenen a veure, tots plegats amb l'existència i la posteritat tant de la "casa", el mas o el patrimoni, com dels seus titulars.

4.2.3.- Quins són els pagesos que escriuen?

Els pagesos que tenen la capacitat per escriure pertanyen a la categoria de pagesos afortunats, benestants, una mena de pagesos o emfiteutes benestants, que gaudien d'un patrimoni o almenys d'un cert peculí. Que tenien terra, i que col·locaven l'excedent de producció al mercat.

Molts pagesos memorialistes no eren sinó pagesos hereus que agafaven la ploma i paper quan prenien el relleu familiar (per traspàs o incapacitat del pare i amo del mas). De fet, la responsabilitat i fins i tot el llibre de família s'heretaven, talment com un joc de llençols o un tros de terra. Per tant, els hereus o "caps de casa" allixonaven els seus i els seus successors de moltes maneres diferents sobre la responsabilitat d'aquesta tasca.

No es tracta solament de conèixer el patrimoni i la seva gestió. L'allixonament inclou principalment un seguit de recomanacions que tenen a veure amb el temps i la moral familiar del futur cap de casa.

4.2.4.- Llibres de comptes

Les memòries de pagès solen anar farcides de comptes. Totes, de fet han començat essent llibres de comptes i algunes, les més avorrides no han deixat mai de ser-ho.

Però aquestes memòries de pagès rarament obliden de consignar les vicissituds familiars: els nexes o lligams de parentela, els entroncaments, naixements o decessos. Ho fan amb fredor o objectivitat, però amb la precisió d'un assentament notarial. Els memorialistes consignen, per tant, guanys i pèrdues familiars, tant en el referent al capital pecuniari com al capital sentimental (família, parentela, etc.).

No pas menys importants eren els padrins dels fills, que també eren escrupolosament consignats. De fet, el nombre, el rang, la varietat i el radi geogràfic dels padrins és allò que pot donar-nos una pista inequívoca sobre els vincles i dels recursos familiars i polítics de "la casa"

4.2.5.- Estil dels memorialistes

En aquest document familiar rarament es parla d'infants o infantesa (llevat de la mecànica certificació de naixements o defuncions). Tampoc es fa gaire menció a la gent gran o al jovent, si no és per consignar la raó del traspàs o la malaltia. Tampoc s'hi troben confessions d'índole amorosa o extra marital, perquè les memòries dels pagesos, com hem vist, no són estrictament autobiografies. Tanmateix, els sentiments familiars i fins i tot íntims hi traspuen de tant en tant, “entre línies”. Si no sempre envers la dona del pagès, almenys davant la mort (molt corrent) d'un o altre fill.

Per tant, la família no era només un univers sentimental. En un món benestant però precari i imprevisible la família era una xarxa, una assegurança. Dit d'altra manera, allà on hi ha una manca o dèficit d'estat la família sempre serà tant una forma d'agressió política com una xarxa d'assistència i solidaritat. Calia saber amb qui es podia comptar i fins a on es podia comptar.

4.3.-ELS PROTAGONISTES DEL “NOSTRE” DIETARI.

4.3.1.- ¿Qui eren els Gassió?

Segons el fascicle IV de Cròniques, editat pel Foment Cultural de La Pobla de Cérvoles, de Josep Borch, en publicació de 1986, “Petita Història del nostre poble”, es fa un resseguiment de tots els renoms de la Pobla de Cérvoles, i hi apareix, efectivament “Cal Gassió”. Ens diu el següent:

“Llinatge desconegut en tots els tractats d'adarga i heràldica catalana-valenciana i balear. Aquesta genealogia, aquí a la Pobla, hi ha indicis raonables per a poder afirmar que fou una de les primeres famílies en el repoblament del poble. Tot fa suposar que és provinent de l'antiga població establerta en la coma de la Fumada.

Els Gassió, o Gasió, es troben escrits en documents, èpoques i censals més antics del poble. Segons l'arbre genealògic de la família, el seu llinatge comença a la Pobla, l'any 1595, amb el Joan Gassió, mort en aquesta data”.

Abans de seguir endavant, hem de dir que el cognom *Gassió* ens és directe per la part de la nostra àvia paterna, que es deia Anna Gassió Piñol. I el nostre pare és en Modest Recasens Gassió. Per una sèrie de coincidències de la història, actualment, les terres de les que parla el dietari han passat al darrer, i en aquest sentit, bona part del que es comenta en el dietari està perfectament identificat.

Seguint la genealogia dels Gassió, cal dir d'entrada que estem parlant d'un llinatge del qual la primera notícia que es té és de l'any 1330. Els primers documents que parlen de la població de La Pobla de Cérvoles (aleshores, Granja de Cérvoles) són de 1316, mercès a Poblet, ja que es portaven els comptes dels tributaris de Poblet. I en un document de 1330 ja hi figura coma tributari de Poblet un tal Marc Gassió.

4.3.2.- Accés a les terres per part dels Gassió¹⁵

Obviant tota la història de Lleida prèvia a l'atorgament de la carta de població¹⁶ per part de Poblet a la Granja de Cérvoles, val a dir que les tretze (13) famílies que habitaven en el terme eren absolutament insuficients per conrear les terres a la comarca de Les Garrigues. Moltes terres van quedar incultes, i van haver d'esdevenir dos fets importants perquè les coses canviessin:

- La revolta dels Albigesos¹⁶, al Sud de França. La croada que el Papa de Roma va disposar per acabar amb l'heretgia va fer que el Rei de Catalunya i Aragó Pere I el Catòlic anés a defensar les seves terres. Però Simó de Montfort el va guanyar a la batalla de Muret, al 1213, i morí el mateix Rei en aquesta batalla. Bé, els albigesos van recular de pressa cap a l'altra banda dels Pirineus¹⁷.
- L'erecció del Monestir de Poblet, fundat per l'ordre del Císter, d'actitud i costums molt senzills i humans. En la seva fundació se'ls va atorgar tota una sèrie de terrenys de la zona, com L'Espluga de Francolí, Vimbodí, Vinaixa, L'Albi, Vilosell, Cervià de les Garrigues, i La Pobla de Cérvoles. Tots aquests terrenys estaven gairebé despoblats. Aleshores Poblet va idear una manera de repoblament d'aquestes zones. Van recollir tots els Albigesos que estaven refugiats a les muntanyes dels Pirineus i els van oferir un treball a les seves terres.

I així va ser a la Pobla de Cérvoles. Al Carrer Major del poble, a mà dreta pujant des de la Plaça de l'Església s'hi varen bastir unes arcades de pedra d'estil gòtic català. I allí es van instal·lar els nouvinguts. Als pobladors de la zona (parlem de les primeres 13 famílies) se'ls van donar una sèrie de terres (la majoria incultes) per a que les conreassin. També se'ls va donar blat, ordi i civada per sembrar. També se'ls va ensenyar a empeltar la vinya, oliveres i ametllers, amb la condició que cada any havien de pagar el delme, és a dir, el 12% dels fruits. No es feia cap contracte escrit. Tot era de paraula.

Un frare de Poblet, de tant en tant, visitava les finques per comprovar que les terres es conreaven bé. Com que no hi havia adobs, per adobar la terra feien un "formiguer", o sigui, troncs d'arbres, branques i fullaraca, tot cobert de terra. Es posava foc a la pira, fins que s'apagués. Aleshores escampaven la terra per la finca. De fet era un molt bon adob. A d'altres llocs d'aquest tipus d'adob se'n diu "bohigues".

Bé, els frares tenien una casa on hi dipositaven tots els fruits, i un dia determinat se'ls emportaven per a vendre'ls al mercat.

---

¹⁵ Extracte fruit de les Memòries de Modest Recasens i Gassió, no publicades. S'ha aprofitat pel seu estil desenfadat i la seva senzilla exposició dels fets, tots certs. Es reforça la seva argumentació amb bibliografia, referida *ad infra*.

¹⁶ Farré i Lloreta, B (1987). Història de La Pobla de Cérvoles "una vila fundada per Poblet". Publicació de l'Ajuntament de La Pobla de Cérvoles. Pàg. 68 i ss.

¹⁶ Trueta, J, (1984). L'esperit de Catalunya. Barcelona.. Editorial Selecta, pàg.26 i ss.

¹⁷ S'ha apuntat alguna teoria de que el cognom "Gassió" és una derivació de "Gascó", nom donat a la quantitat de població vingut a les terres de Lleida precisament de França.

Materialment tot el terme de Cérvoles estava cedit en una espècie d'emfiteusi als pagesos del lloc anomenat en un primer moment “La Fumada” o “Granja de Cérvoles”. I tot va seguir d'aquesta manera fins arribar a la desamortització de béns de mans mortes de part del ministre Mendizábal, a mitjans del segle XIX. Al desaparèixer el senyoriu de Poblet sobre les terres, els pagesos quedaren amos de les terres que els havien estat cedides, amb la única particularitat de canviar el delme de l'Església per la contribució a l'estat.

I és així com els pagesos de la Pobla es van fer amos de la terra que els havia estat cedida. Els pagesos en aquest moment comencen a enaltir la terra i la casa. Tots els seus esforços consistien en guanyar terreny a la muntanya, fent marges i plantant arbres de fruits. El normal era al fons d'un barranc i amb terra adequada, sembrar blat i ordi; a mida que s'aixeca la muntanya, plantar vinya, ametllers i oliveres. Es feien camins per enllaçar amb poblacions properes, amb la qual cosa es van crear els mercats d'intercanvi de productes del camp amb objectes per la llar i animals per llaurar les terres i portar els productes a casa i després al mercat.

Per tant, gràcies als frares de Poblet apareix un nucli de població assentada en el poble. No cal dir que tota la població es van dedicar a la pagesia. La vida es feia difícil, especialment degut a que hi plou molt poc, i les collites sovint fallaven. Per això van mirar de produir varies collites: ametlles, blat, ordi, civada, sègol, vinya, olivers, fesols, etc. La clau era no centrar-se en una sola classe de fruits, i si algun fallava, al menys els altres podien salvar-se i així anar vivint.

També era molt important tenir bestiar, amb un corral amb aviram¹⁸, conills i, al menys, una cabra per a la llet, i un porc. A l'estable no hi mancava mai un ase (que era més barat) per al transport dels fruits. Els residus de les bèsties es recollien amb detall i es portaven a les finques com a adobs. Les tires dels ceps es resseguien totes i, als peus, s'hi posava palla que servia com a producte orgànic. I gràcies als formiguers o bohigues esmentats abans es desinfectava la terra i es feia més tova.

Els olivers i ametllers, en canvi, solament es llauraven i s'esporgaven. Procuraven que els boscos fossin de pi dur i d'alzines que fessin aglans i garrofers, que servia de menjar al bestiar. Més tard també varen venir els cavalls i les mules, un animal amb gran força que millorava la llaurada, especialment quan els arres eren de ferro o acer.

La cabuda de les terres conreades era bastant gran. A l'inrevés de les terres de la Vall de Lleida, que eren regades per les sèquies fetes pels mahometans, molt de temps abans. D'aquesta manera, a la zona de Lleida es podia viure amb dos o tres jornals de terra. En canvi, a Les Garrigues, calien al menys vint (20) jornals. Un jornal era un dia de llaurar, amb la diferència que a la terra campa (sense arbres) era el normal. Però si la finca estava plantada d'arbres, un dia de llaurar era més feina que el jornal corrent. Al Pla de Tarragona¹⁹ ho deien ben clar: un jornal del país equivalia a terra campa. I un jornal de rei o estadístic equivalia a gairebé un jornal i mig del de terra campa.

---

¹⁸ A La Pobla de l'aviram se'n diu “Afaram”.

¹⁹ En Modest Recasens, autor d'aquesta part, va ser Notari de Valls, un poble de la província de Tarragona, durant setze (16) anys.

Però a la zona de Les Garrigues si hi havia alguna finca que es pogués regar es mesurava la terra per “porques”. D’aquesta manera, dotze porques eren un jornal, i una porca era igual a un dia de cavar terra. Al final, el Canal d’Urgell va fixar la cabuda, i el jornal equival a 43 àrees 58 centiàrees.

A les terres de secà s’havia d’aprofitar tot, i tota la família participava en el seu treball. Per això la família camperola estimava la terra i es sentia unida a ella. El pensar en dividir les finques era una heretgia, ja que dividint el patrimoni, cap fill podia subsistir.

4.4.- DESCRIPCIÓ FORMAL DEL DIETARI DELS GASSIÓ

De la mateixa manera com afirmen els autors abans esmentats en la mateixa obra, no podem dir que el nostre dietari s’aparti massa del contingut típic de la majoria. En aquest sentit, té dues característiques:

- Es tracta d’un llibre de comptes, en què els diversos autors (quatre generacions diferents) anoten detalladament tota mena de resultats i de transaccions comercials. Això ens permet conèixer una mica la forma de viure dels Gassió, des de 1755, data de començament, fins a 1910, data d’acabament.
- En segon lloc²⁰, el text presenta algunes característiques que l’aproximen al gènere de memòries, en la mesura que s’hi anoten, bé que d’una manera poc sistemàtica, tota mena d’esdeveniments personals, familiars, i fins i tot climatològics, com poden ser malalties, casaments, pedregades o compra de propietats.

4.4.1.- Dietari. Vicissituds

Pel que fa a l’original del dietari no el recorda ningú. El nostre pare (Modest Recasens Gassió) recorda que el seu germà Lluís que era alguns anys més gran que ell, al 1926, es va entretenir a mecanografiar-lo en una de les primeres màquines d’escriure. Per això, creu recordar que era un pergami de color groguenc, i tot escrit a plomí, en una lletra realment molt difícil. I el dietari es guardava com a un bé preuat pel seu pare, que era amant de la genealogia i les històries familiars. Però com tantes altres coses la família Recasens-Gassió va ser espoliada pels “rojos”²¹, després de matar al propi progenitor pel fet de ser alcalde de Lleida quan va esclatar la revolta, i a dos germans més del meu pare. Però no només pels rojos, sinó també van ser espoliats per les forces nacionals. Es va perdre absolutament tot, excepte alguns efectes personals, i entre aquests, miraculosament, la transcripció mecanografiada sí es va salvar. I aquest és el material amb el que comptem, ara també constituït en uns fulles de paper absolutament desfet, que ens hem entretingut a refer i a fotocopiar. Malgrat tot això, és un material preciós, com veurem en les parts que transcriurem.

---

²⁰ Veure nota 13.

²¹ Reproduïm la dicció tradicional de la família a les forces republicanes, sense cap intent de connotació de tipus polític.

4.4.2.- Vàlua del dietari

Malgrat ser un llibre de comptes²², té el gran valor de reproduir en els tractes comercials bona part els cognoms que en l'estudi demogràfic de La Pobla de Cérvoles. I aquí està el valor d'aquella tasca certament feixuga i que, aparentment, no aporta res, i que transcrivim íntegrament a l'annex²³. Aquesta part és la que ens referma en que allò transcrit és cert, realment va esdevenir, i que els Gassió van fer tractes amb persones de nom i cognoms, identificats pels documents de població oficials. I aquest aspecte és el que fa que el dietari sigui un fidel reflex d'una realitat concreta esdevinguda en un territori concret per uns protagonistes que ens encarreguem de rescatar de l'oblit i de l'anonimat.

4.4.3.- Estructura formal del dietari

Comença de manera abrupta, el 1755, amb la fixació d'un dret d'estada a casa per part d'un fadristern, Josep Gassió²⁴. I a partir d'aquí el dietari és un reguitzell de petites històries on es van relatant de manera més o menys descriptiva el seguit de fets i transaccions comercials. No hi ha separació alguna, i les històries es van transcrivint sense una línia argumental clara. Es a dir, per l'aparença de l'escrit que tenim, pressuposem que reproduceix el dietari autèntic. Això sembla que ens permet intuir que la intenció dels diferents autors del mateix no era la de deixar escrit una sèrie de fets per a la posteritat. I és per això que quan es parla de contraparts de les transaccions comercials es parla senzillament de la persona amb nom, cognom i algunes vegades, la seva procedència. Es a dir, el context és purament familiar, esdevingut en una comunitat amb poques famílies, on tothom es coneixia, i bastava dir el nom i cognom.

4.4.4.- Estil dels autors

Sempre és en primera persona del singular. ¿Per què? Perquè la tasca de prosseguir el dietari era feina de l'hereu, que era l'encarregat de poder dur a terme les transaccions. Sovint el canvi d'autor no s'esmenta, sinó que el continuador del dietari comença la seva porció una vegada ha acabat la del seu pare, que és sempre qui compleix aquesta tasca fins a la seva mort²⁵. D'aquesta manera, al dietari dels Gassió la successió entre en Francesc Gassió i el seu hereu Salvador Gassió s'ha d'interpretar a partir de que fa referència a una quantitat deguda pel sogre de Salvador. L'estil expressiu i les paraules emprades entre el difunt i el successor sol no sofrir massa variació. Posem un exemple, a la pàg. 1 del dietari:

- “Memòria del que em deu Pau Puigdenoles a mi Francesc Gassió (...)” Segueix la relació d'una quantitat determinada de bestiar i d'aliments.

---

²² Veure en Annex I exemple de transacció comercial, reproduïda al dietari. També s'hi inclou un cas d'establiment de censals, com a sistema creditici emprat per la pagesia benestant.

²³ Veure annex II

²⁴ Molt sovint apareix en el dietari la grafia “Gació”, enlloc que la resultant finalment “Gassió”, i que mantenim.

²⁵ Es manté la figura històrica del “Paterfamilias”, d'inspiració directa en la figura del Dret Romà.

- Acabat l'anterior paràgraf, segueix: “ Memòria del que em deu mon sogre Pau Anton Puigdengoles”. Segueix una relació de bestiar i aliments semblant a l'anterior.

Els fets comercials són més extensos que els fets socials. Hi ha un interès en deixar molt clars els tractes als que s'ha arribat, i els diners que es deuen i com han acabat les coses. I no importa repetir planes i planes explicant aquests fets.

En canvi, quan parla de fets de caire antropològic: naixements, morts, casaments, etc. els autors són absolutament descriptius, i es situen en una òptica molt freda. Malgrat fer referència de vegades a fills propis o decessos de persones molt properes, no s'impliquen gens en aquests fets. Es limiten a manifestar-ho de manera lacònica, sense posar-hi un xic de sentiment. En aquest sentit és clar que aquests fets són considerats com a anecdòtics, no principals. Posem dos exemples:

- “(...) Vuy dia 26 de juny de 1816 morí Maria Gassió Vila, morí entre onze i dotze de la nit, los gastos son: primo lataut, 3 lliures, 15 sous, tares 1 lliura 10 sous, capellams al enterro 15 lliures, dos trentanaris 22 lliures 10 sous, lo gasto del enterro 20 lliures, cantós 2 lliures 12 sous”.
- “(...) Vuy als nou de desembre de 1834 morí Rosa Gasió Ribes, filla dels Omellons, morí de part, se escolà de sanch”.

4.4.5.- Llengua emprada

La major part del dietari és en català. A la part final, però, que correspon a finals del segle XIX i començaments del XX, s'utilitza el castellà. No en la descripció de fets, sinó en la reproducció de certs escrits davant fedatari públic. Hi trobem documents de data 26 de novembre de 1895, 31 de juliol de 1897, i de febrer de 1903. De tota manera, en la transcripció de determinats fets s'hi inclouen autèntiques “catalanades” que demostren que el castellà no era una llengua dominada pels Gassió. Un exemple és el que reproduïm tot seguit, com a part d'un contracte entre Joan Gassió Tamarit i Domingo Griñó Alsina, amb data 1 de febrer de 1903

“ (...) Además se obliga el Griñó a **esporgar** doscientos olivos anuales y labrar dos veces las cepas una vez estén injertadas, cebadas y podadas. Correrá a cargo de ambos extrarar la hierva de los sembrados, y el **parcero** no podrá tomar más leña que la que necesite ni cortar robles, las hortalizas, patatas y demás frutos también será a mitad, las **brancas** de los olivos se partirán (...)

- Hem de dir que no es tracta d'un català normalitzat. S'escriu com es parla. Recorda la forma de parla de les persones procedents de les comarques de Lleida. Juntament amb mots específics de la terminologia pagesa encara emprada, també es compta amb paraules que actualment ja no s'empren habitualment, com “àpoca de rebuda²⁶”.

²⁶ Pompeu F. (segona edició, 1954) Diccionari General de la Llengua Catalana. Veu “Àpoca”: document públic o privat en que el creditor confessa haver rebut del deutor la quantitat que li devia

- Les parts que no es van entendre del dietari original per part del seu transcriptor, són representades per algun mot aparentment semblant, quan no es deixa en blanc. Això de vegades s'esdevé una dificultat, però no impedeix la interpretació i intel·ligibilitat del dietari.
- Els signes de puntuació no són massa emprats. Les idees es reproduïxen com surten, i l'estil no és el que més importa.
- El que sí és clar és que els fets es transcriuen de manera escrupolosament cronològica.
- Sembla que era la tasca del cap de família al finalitzar qualsevol fet, comercial o no que considerés que valia la pena anotar. Tampoc és un estil massa "florit". Com es diria col·loquialment, "van al gra", amb la única excepció de Josep Gassió Tamarit (1814-1875), mentre va ser hereu. Més tard es va allistar a la guerra carlista i va morir, deixant hereu al seu germà Joan Gassió Tamarit (1820-1910). L'anterior es dedica a descriure amb tota mena de floridures la situació climatològica de l'època, i si havia plogut, nevat, havia caigut una calamarsada, etc. També parla de remeis contra determinades malalties, que transcriu en castellà²⁷. En aquest episodi els fets comercials són més escassos. Això sembla demostrar que els autèntics interessos de Josep Gassió no eren tan comercials, i que potser devia ser més idealista, coneixent el seu final.

4.4.6.- Autors²⁸

- Francesc Gassió (mor al 1761). Inicia el dietari, en data 1755.
- Salvador Gassió (1728-1824)
- Pau Gassió Puigdengoles (1760-1835)
- Pau Gassió Vila (1784-1837)
- Josep Gassió Tamarit (1814-1875)
- Joan Gassió Tamarit (1820-1910). Germà de l'anterior.

Per les dades aportades hem estat capaços de fer l'arbre genealògic de la família Gassió, de manera que ens facilita molt a resseguir tant les èpoques com de qui parlem, nombre de fills, etc. Totes aquestes dades seran útils al estudiar les especificitats de la família en els seus diferents aspectes: família nuclear o extensa, nombre de fills dels Gassió, longevitat dels mateixos, mortalitat infantil, viduïtat, segons matrimonis, destí dels fadrísters o cabalers, etc.

4.4.7.- Breu referència al sistema monetari.

Donat que la pesseta fou instaurada com a unitat monetària a l'Estat espanyol el 1865, es nota molt clarament l'ús d'unitats monetàries diferents. Fins aquesta data la unitat de compte és la lliura, els sous i els diners. S'ha de dir que la lliura es va dividir en 20 sous i en 240 diners (denaris). Els estats de la corona catalano-aragonesa van adoptar aquest

²⁷ Veure Annex I, on es reproduïxen descripcions com les esmentades.

²⁸ En l'Annex II es fa referència als diferents censos establerts a la Poble de Cérvoles, on es fa referència als diferents Gassió que apareixen en el dietari.

sistema, hereu del carolingi, i van mantenir la lliura com a unitat de compte fins a mitjans del segle XIX. A partir d'aquestes dates ja es fa ús de pessetes i de duros, com a unitat de compte molt típica a Lleida (més que en pessetes, es comptava en duros).

4.4.8.- Els Gassió ¿sabien escriure?

Ja ha quedat dit que els “hereus” que esdevenien caps de família tenien estudis de certa importància. Eren enviats al Col·legi dels Caputxins de Borges Blanques. Es tractava d'una tradició no exclusiva dels Gassió, sinó de les famílies benestants. Cal dir, però que aquesta educació superior estava destinada únicament i específicament pels hereus. El col·legi dels caputxins era un col·legi car, on s'arribava a una formació superior i a un nivell alt d'educació i disciplina, degut a la funció a què estava destinat l'hereu com a cap de família. Entre aquestes funcions hi havia la de prosseguir la transcripció del dietari.

Els fadrísters i les filles també rebien educació, encara que de menys nivell que els hereus. Anaven a l'escola del poble, on aprenien a llegir i escriure, i a fer les operacions aritmètiques bàsiques, que els habilitava a poder fer els comptes, que els serien tan útils a l'hora de haver de buscar fortuna fora de la llar familiar.

5.- CONTINGUT MATERIAL DEL DIETARI

5.1.- INTRODUCCIÓ

Donat que sembla que òbviament, no tindria sentit comentar més aspectes dels que parla el dietari, en els aspectes que ens hem referit a l'inici d'aquest assaig, necessàriament el contingut del dietari ha marcat els límits de contingut del assaig.

Al parlar de la família pagesa ens hem detingut a comentar els següents aspectes teòrics de la família pagesa lleidatana.

- **La família**
  - Comportaments demogràfics de la família pagesa: família nuclear i extensa.
  - Incidència de la mortalitat: relatiu als fills i als pares difunts.
  - Mortalitat referent a algun dels dos cònjuges.
  - Comportaments socials de la família pagesa.

- **Elements concomitants a la formació de la família: el matrimoni i les relacions econòmiques i jurídiques:**
  - Capítols matrimonials.
  - Les aliances matrimonials: endogàmia de grup i de lloc.
  - Sistemes d'herència: hereus, pubilles i fadrísters o cabalers.

Els aspectes esmentats són de caire **absolutament secundari** en el dietari. Per això ens hem vist capaços d'identificar totes les referències que fa el dietari a situacions que no eren específicament transaccions econòmiques. De les moltes possibles maneres d'abordar aquest apartat, n'hi ha dues que sembla que podrien ser les més adients, donada l'estructura inicial atorgada a aquest assaig:

- Fer un **estudi cronològic** del dietari i establir les relacions de tot tipus a mida que van apareixent, entre la teoria i la realitat de la família Gassió.

- Fer un **estudi transversal** per cada una de les branques vistes fins ara. I establir una comparativa entre el marc teòric de la família pagesa catalana del segle XIX i la família Gassió.

Hem triat la segona manera, ja que ens sembla que d'aquesta manera l'exposició té més cohesió i consistència. La manera de tractar-ho ha estat identificant i reproduint literalment tots els paràgrafs on apareixen passatges dels indicats. I hem seguit l'esquema teòric marcat. D'aquesta manera les conclusions, a la vista d'allò exposat, resulten molt més clares.

5.2.- LA FAMÍLIA PAGESA.

En la recerca de bibliografia per documentar aquest assaig, hem pogut observar una certa obsessió per la dada quantitativa en el referent a l'estudi de la família. Es a dir, edats del matrimoni, nombre de fills, períodes genètics, etc.²⁹

Tanmateix, no és aquest l'enfocament que volem donar a aquest assaig, sinó que volem donar a la família un estudi multidisciplinar, on les dades demogràfiques vagin acompanyades d'anàlisi antropològiques.

Es tractarà, doncs, d'obtenir una visió de la família com una institució: en les seves funcions socials, en les relacions entre llurs membres i en les relacions del grup familiar amb els altres components de la societat. Per tant, la família, en el conjunt d'aquest assaig, deixarà de ser un fet biològic, per a convertir-se en un fet cultural.

5.2.1.- Especificitat de la família pagesa

En el llenguatge quotidià, el concepte "família" fa referència a un grup de persones unides per llaços de parentiu i que, generalment, conviuen. En els diccionaris, però, se solen trobar fins a tres definicions:

- i. Conjunt de persones que viuen en una casa sota l'autoritat del qui n'és cap.
- ii. Conjunt d'ascendents, descendents, col·laterals i afins, passats i presents, d'un llinatge.
- iii. Conjunt format pel matrimoni i el seus fills.

Per tant, **hi ha tres idees bàsiques**:

- L'existència de llaços de parentiu.
- La convivència sota un mateix sostre;
- Idea de dependència d'un cap comú.

Tanmateix, hi ha autors³⁰ que defensen la idea que "*...avui hom considera família el grup format per la parella conjugal, o almenys un dels seus membres, els fills i altres persones lligades a algun dels seus membres, els fills i altres persones lligades a algun dels anteriors per vincles de parentiu, mentre que en els segles XVI i XVII també s'hi consideraven inclosos, a més dels esmentats, els servidors domèstics, els aprenents, mossos i macips o altres individus que ocupaven un lloc en l'estructura del treball familiar*".

---

²⁹ Gual i Vilà, V. (1993). La Família Moderna a la Conca de Barberà. Institut d'estudis tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona.

Noguera Esmais, G. (1991) Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica, de. Publicació de La Caixa de Catalunya.

Bretón, F i Barruts, L. (1978) La família i el parentiu. Editorial Dopesa. Barcelona. Pàg. 24 i ss.

García Cárcer, R. (1985). Historia de cataluña. Siglos XVI-XVII. Barcelona.

³⁰ Castells i Calzada, N. (1983). *La Família a la Girona dels segles XVI i XVII*. L'avenç, n° 66.

5.2.2.- Funcions desenvolupades pel matrimoni.

Per acabar de caracteritzar la família, cal fer esment a les seves funcions que desenvolupa:

- **Funció biològica:** institució aprovada socialment per regular el tracte carnal i la reproducció.
- **Funcions econòmiques:** amb l'objectiu d'assegurar l'existència d'aquells components que no poden sobreviure per ells mateixos (nens i vells).
- **Funcions de seguretat:** proporcionant a l'individu altres tipus d'assistència en moments de dificultat i de crisi.
- **Funció hereditària:** les connotacions d'aquest aspecte és tan important que ens hi dedicarem especialment.
- **Tasques educatives:** es controla el procés d'aprenentatge del nen i se li ensenyen els coneixements que necessitarà a la vida i se li inculquen els valors i les normes dominants a la comunitat.

La família pagesa, també participa d'aquests trets, **però en té de propis**. Els més significatius són:

- La família pagesa es considera una **unitat de producció i consum basada en el treball familiar**.
- La família pagesa és bastant més **autònoma que altres famílies** pel que fa a la satisfacció de les necessitats de llurs membres (el pagès procura auto abastar-se amb la producció de la seva heretat)
- La grandària i la composició de la família, el nombre de membres actius de la mateixa i, sobretot, el grau d'auto explotació dels seus components, determinaran bàsicament l'èxit final.

Però el nivell d'auto explotació de la força de treball pagesa, no està solament determinat a la satisfacció de les necessitats de consum familiar, sinó també a dedicar part de la producció a obligacions socials imposades pels comportaments socials i al pagament d'arrendaments, parceries, delmes, etc. en el cas que no es fos propietari de la terra, i exaccions tributàries: impostos, quotes, etc. Per tant, hi ha una part de la producció pagesa que és absorbida per sectors no pagesos de la societat.

D'altra banda, l'explotació agrària familiar constitueix també el nucli fonamental de la identitat personal. Com que té un àmbit molt ampli de funcions, l'individu es troba profundament arrelat i subordinat a la família, la qual s'oposa decididament a la desorganització.

Elliot³¹ ho manifesta de manera clara: *“La societat catalana estava ordenada dins el marc de la família i la comunitat, i és el contracte matrimonial el que més pot dir-nos de l'element bàsic de la societat... la família”*.

També afirma³²: *“tenint cada individu com a part de la família, la societat catalana era una societat de famílies entrelligades, que formaven una piràmide al vèrtex de la qual*

---

³¹ Elliot, J.H.. La revolta Catalana 1598-1640: un estudi sobre la decadència d'España. (1989). Editorial Vicens Vives. Pág. 33 i ss

es dreçava (sic.) un rei patriarcal. “Hijos míos”, era la frase amb què Felip IV s’adreçava als catalans a les Corts de 1626. Del rei baixaven en avall els llaços de dependència, nuant família a la família fins al capdavant de l’escala social”.

Finalment, és en el sí de la família pagesa que el nen és educat a dur a terme les tasques que permetran un millor funcionament de l’explotació.

L’aprofundiment en l’estudi de la família pagesa passa necessàriament per repassar els comportaments demogràfics, econòmics i socials de la família pagesa.

5.3.- COMPORTAMENTS DEMOGRÀFICS DE LA FAMÍLIA PAGESA

5.3.1.- Naixements i nupcialitat

El segle XVIII inicia a Europa el cicle demogràfic modern. La reducció dràstica de la mortalitat catastròfica (concretament la derivada de la pesta) i el manteniment d’una natalitat elevada permeten l’acumulació d’uns excedents humans, els quals seran una de les forces productives bàsiques que impulsaran el creixement econòmic del set-cents. El creixement demogràfic s’accelera a la segona meitat del segle.

Per Vilar³³ “la població catalana es duplicà en menys de setanta anys”. Malgrat una sèrie de controvèrsies per part de certs autors, és indubtable l’existència d’una notable expansió demogràfica que afecta també les terres de Lleida.

Concretament pel que fa a Les Garrigues, cal dir que tradicionalment, s’inscriu en la franja de demografia feble³⁴.

Seguint Montserrat Moreno³⁵, “en una unitat de producció i consum, el nombre de membres esdevé un element primordial a l’hora de mantenir l’equilibri entre la mà d’obra necessària per a l’explotació de les terres i les exigències del consum. En un sistema tradicional sense mecanització del camp i basat en un grau considerable d’auto subsistència, és important controlar el nombre d’individus que componen el conjunt familiar per a poder mantenir-los sense desequilibrar el medi.”

En principi, podem distingir diferents tipus de família:

- **Família nuclear o conjugal:** consisteix en el marit, la muller i els fills dependents que viuen en un mateix lloc de residència. La relació de consanguinitat és molt forta en aquest cas.
- **Família extensa:** agrupava dins de la mateixa llar diferents famílies nuclears, com per exemple els pares i un fill casat amb els seus propis fills, encara que

---

³² Elliot, J.H. La revolta Catalana 1598-1640: un estudi sobre la decadència d’Espanya. (1989). Editorial Vicens Vives. Pàg. 36 i ss

³³ Vilar, P. (1966) “Catalunya dins l’Espanya moderna. Vol 3”. Educacions 62 “El moviment demogràfic”. Pàg. 13-181.

³⁴ Noguera Esmas, G. (1991) Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica.. Publicació: Caixa de Catalunya.

³⁵ Moreno i Gener, M. Tesi doctoral sobre “La pagesia lleidatana”.

també podia haver-hi altres germans solters, algun parent llunyà, treballadors domèstics, aprenents, mossos, etc.

Ja s'ha comentat més amunt que també els servents i treballadors eren considerats una part de la família. La relació de consanguinitat era substituïda per un vincle recíproc d'obligacions. Elliot³⁶ considera que *“no és més que una evolució del sistema feudal, (...) en un moment en què la necessitat de protecció física disminuïa , i l'homenatge havia estat transformat en poc més que un símbol vestigial i que posava el segell en el que era purament una transacció financera (...). La part que li pertocava en el contracte amb els seus dependents era, doncs, assegurar-li tots els favors que pogués; per part d'ells, retre-li tots els serveis que ell exigís”*.

Cal afegir que el servei domèstic, tanmateix, no era tampoc massa habitual en la família catalana. I sembla que encara havia de ser menys habitual entre els camperols de Lleida, que eren en la seva majoria petits pagesos, sense la base material necessària per aquesta mena de luxes.

Segons E.R. Wolf³⁷ *“la familia extensa era més freqüent entre els pagesos. El cultiu de la terra i la pràctica de diferents especialitats en el temps lliure permetien una gran capacitat col·lectiva de treball. A arrel d'aquest fet, una unitat complexa com aquesta mostrava una considerable divisió de treball en el seu sí”*. D'aquesta manera, mentre uns treballadors s'ocupaven de la producció, uns altres s'encarregaven de l'elaboració dels productes, de la vigilància dels ramats, de tallar fusta, etc. D'altra banda, es podien aconseguir uns ingressos suplementaris enviant a algun dels fills a casa d'altres pagesos, de manera que, mentre uns membres romanien a casa per a treballar i administrar la pròpia heretat, altres podien anar a treballar a fora a canvi d'un salari.

A Catalunya s'han produït històricament diverses formes de família. Hom observa que, malgrat que el percentatge global de famílies nuclears hagi estat superior al de famílies extenses, en l'àmbit rural ha predominat normalment el tipus extens.

Pel que fa a Lleida, assenyala Montserrat Moreno³⁸ que no es poden aportar dades concretes sobre el volum exacte de cada tipus de família. El motiu principal foren les constants crisis bèl·liques desenvolupades durant aquests anys (finals del segle XVII i major part del XVIII), que motivaren la demora en l'elaboració de censos de població. De tota manera, Montserrat Moreno ens apropa a la situació imperant en el grup pagès a partir de dues fonts indirectes: els testaments (que esmentaven els fills del testador) i a través de les referències sobre la vida en comú que especificaven els contraents en els capítols matrimonials. Anem a fer l'estudi de les dues taules estadístiques per treure'n unes conclusions:

---

³⁶ Elliot, J.H. La revolta Catalana 1598-1640. Editorial Vicens Vives. Pàg. 37

³⁷ Wolf, E. (1978) “Los campesinos”. Editorial Labor. Barcelona. Pàg. 90

³⁸ Moreno, M. *Op. Cit.* Pàg. 87

Nombre de fills d'una família pagesa

Nº fills	Nº testaments	Total fills	%
0	66	0	18,91%
1	53	53	15,19%
2	74	148	21,20%
3	60	180	17,19%
4	50	200	14,33%
5	33	165	9,46%
6	6	36	1,72%
7	7	49	2,01%
Totals	349	831	100,00%

Font: elaboració pròpia de Montserrat Moreno a partir dels testaments. 1808-1840

Amb l'anterior taula no és possible demostrar el tipus de família característica de la família pagesa. Tornarem a fer ús de la informació de na Montserrat Moreno³⁹,

<u>Tipus de família característica de la pagesia</u>			
Tipus de família	Nº documents	% Total documents	% documents
Extesa	140	54,26%	100,00%
Hereus	90	34,88%	64,29%
No hereus	39	15,12%	27,86%
Hereves	11	4,26%	7,86%
Nuclear	118	45,74%	100,00%
Hereus	20	7,75%	16,95%
No hereus	98	37,98%	83,05%

Font: elaboració de Montserrat Moreno a partir dels pactes dels Capítols matrimonials. 1808-1840

5.3.2.- Incidència de la mortalitat

La composició de la família es veia igualment afectada per la incidència de la mortalitat. Si bé la mortalitat infantil tenia un pes important en la societat pre industrial a l'hora de determinar el nombre de fills d'un matrimoni, la mortalitat adulta, malgrat tendir a la baixa a partir del segle XVIII, era encara considerablement present en la primera meitat

³⁹ Op. Cit. Pàg.90

del XIX. L'existència de pares difunts a l'hora del casament dels seus fills ens ho confirma clarament.

5.3.2.1.- **Mortalitat infantil:** assenyala Enric Vicedo⁴⁰ que “és una de les causes que dificulta l'acumulació de població. La major part dels anys es caracteritza (en tots els pobles estudiats: Lleida, Anglesola, Verdú, Belianes i Tàrrega) per una presència d'albats en la composició dels òbits superior al 50 per cent (50%). A partir de començament de la dècada dels setanta els percentatges es redueixen progressivament fins arribar al mínim secular l'any 1788, inferior al 40 per cent (40%).
(...) Si es considera una altra relació (percentatges d'albats sobre bateigs) es troba una coincidència general del darrer decenni del segle, concretament una reducció dels percentatges”.

Hi ha indicis, que a la fi del segle XVIII la mortalitat infantil, malgrat continuar sent notable, perdé part de la seva virulència a les terres de Lleida. Això es desprèn de l'anàlisi de les dues ratios considerades (albats/òbits i albats/bateigs). Es confirma d'aquesta manera (segons Vicedo) la reducció de la mortalitat infantil a partir de 1770-1780.

Valentí Gual⁴¹ apunta que per a La Conca de Barberà, les causes de morts infantils són, principalment, les malalties. Cal tenir present que les anotacions de les morts les solia fer el rector, el qual determinava la causa final de la mort, però no el diagnòstic de la mateixa.

Entre els albats (criatures mortes abans de tenir ús de raó), les causes principals són:

- **la infestació de cucs**, que eren cucs rodons (tipus *Ascaris*), sempre lligats a condicions higièniques pèssimes.
- **Verola:** A partir de 1803, però, la mort per verola baixa. Potser tingué lloc una vacunació.
- **Febres palúdiques**, causades per la picada del mosquit *Anopheles* infectat amb plasmodis
- **Angines.**
Febre, sense més aclariment

5.3.2.2.- **Mortalitat adulta:** cal esmentar l'existència d'epidèmies que es poden constatar a partir de certa documentació. L'epidèmia de verola indicada pel rector de Sant Joan l'any 1797, que matà 197 menors des de l'agost fins al desembre, es correspon a la gran agulla que es troba en les dades de Sant Joan i Verdú en aquest mateix any i l'any següent en les de Tàrrega. Les febres que afecten Barbens els anys 1783 i 1785 i l'aturada en el cobrament del cadastre en molts pobles del corregiment de Lleida el 1783 deguda a les epidèmies coincideixen amb les agulles de mortalitat que

---

40

⁸ Vicedo, E. (1987). Producció, propietat i renda a les Terres de Lleida al segle XVIII. Tesi Doctoral. UAB, pàg. 436.

⁴¹ Gual, V. (1993) “La família Moderna a la Conca de Barberà”. Institut d'estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació de Tarragona, pàg. 319 i ss

aquest any s'observa a Lleida, Verdú i Anglesola i en els pròxims anys a Tàrraga (1780 a 1782 i 1786).

Particularment il·lustrativa és la cita que fa Enric Vicedo⁴², (...) *la infeliz situación en que nos hallamos casi todos los vecinos, nacida de unas fiebres que han contaminado todas las familias, con tantos trabajos que a muchos han faltado no sólo las saludables medicinas, sino también el alimento necesario, y aún persona que asistiese, y cuidase de su salud y recobro(...)*.

La sanitat pública va emprendre determinades accions durant la primera meitat del segle: la prohibició del cultiu de l'arròs al Segrià (1733), a petició del corregidor de Lleida. El canvi de tendència, a partir de la prohibició, és radical.

- La **sufocació**: terme vague i indecís, que podia anar lligat a asma, bronquitis aguda, fallada cardíaca, etc.
- **Pulmonia**.
- **Febre pútrida**, és a dir, febre sense aclariment.

Per tant, haurem de concloure, amb Valentí Gual que *“les malalties infeccioses s'endugueren la majoria dels òbits, de forma semblant al què fins aleshores era comú i que s'anomenava epidèmia quan adquiria grans proporcions. Unes pèssimes condicions higièniques conjuntament amb possibles episodis de malnutrició creaven un camp adobat on les malalties tenien el terreny adobat, sense oblidar l'escassa preparació, en termes generals, del personal sanitari”*.

5.3.2.3.- Hi ha un fet de segon ordre a aquesta mortalitat adulta, que afecta directament a l'estudi de les famílies i que ens interessa: l'existència d'un **nombre remarcable de pares difunts** a l'hora del casament dels seus fills⁴³. Certament que cal considerar com a causa parcial d'aquest fet les constants crisis bèl·liques que es desenvoluparen a les darreries del segle XVIII i en la primera meitat del XIX. La Guerra del Francès, especialment, suposaria un cop molt dur a la població, de difícil recuperació, i les guerres posteriors augmentarien, encara més, el nombre de morts.

Difícilment les famílies extenses, degut a l'alta mortalitat adulta, comptaven amb tots els seus membres de les dues generacions. De fet, la meitat dels nuvis tenien el pare mort, i en un quart d'aquests, ho està també la mare. En canvi, pel que fa a les núvies, el percentatge és més moderat. Hi ha més noies que tenen els pares vius, especialment, les mares⁴⁴.

L'explicació d'aquest fet podem trobar-la en les diferents edats dels contraents, ja que al ser el noi més gran que la noia, hi havia més probabilitats que els seus pares, més vells, estiguessin morts. En aquest cas s'explica que el 25% de nois amb pares difunts es

---

⁴² Op. Cit. Pàg. 25, en referència a carta del batlle, síndic i regidors de Barbens al Comandador, datada d'1 d'octubre de 1785. Barbens, cartes “fahents”.47. Armari A, 8 lligall (II), 3 S.J.J., ACA

⁴³ Montserrat Moreno, op. Cit. Pàg. 91

⁴⁴ Font: elaboració pròpia de l'anterior a partir dels capítols matrimonials. 1808-1840

contraposi a un 14% de nois amb mares mortes. Per altra banda, el 22% de noies tenen pares morts, i només un 12% d'elles no tenen mare.

Això evidencia que bona part de les famílies extenses no havien de comptar amb els dos progenitors, sinó que més aviat aquest tipus de família havia d'estar compost, en línies generals, per un matrimoni, els fills d'aquest i la mare d'ell, i potser també algun germà solter.

5.3.2.4.- Defunció d'algun dels dos cònjuges. En principi, la mort d'algú d'aquests era considerat com una cosa molt possible. El dret català feia esforços per controlar i restringir els matrimonis en segones núpcies, sobre tot per part de la dona, encara que sense massa resultats. De fet, foren molt nombrosos els matrimonis en segones i terceres núpcies. El motiu estava, bàsicament, en que tant l'home com la dona sense parella quedaven, una vegada desfet el matrimoni per mort d'un dels dos, en una posició marginal.

El dret civil català, en aquestos casos, s'orientava cap a la protecció dels fills del primer matrimoni. La muller, si tornava a contraure matrimoni, perdia la tutela dels seus fills i el dret a succeir-los. També perdia l'usdefruit del marit difunt. Els pactes dels testaments constaten precisament aquesta realitat, a l'hora que l'estat civil dels contraents en els capítols matrimonials la referma: hi havia més vidus que es casaven que no pas vídues (el 17,44% sobre el 15,50%). El percentatge dels solters, però, és en ambdós casos el predominant, sobrepassant el 80% dels capítols matrimonials.

R. García Cárcel⁴⁵ afirma que *"les crisis bèl·liques i econòmiques de la primera meitat del XIX, però, devien d'afavorir l'augment de vidus i vídues i, per tant, el possible increment dels matrimonis en segones núpcies"*.

---

⁴⁵ García Cárcel, R. La recerca sobre la família catalana de l'antic règim. Esmentat en nota a peu de pàgina de la TD de Montserrat moreno, pàg. 93

5.4.- COMPORTAMENTS DEMOGRÀFICS DE LA FAMÍLIA GASSIÓ

5.4.1.- Naixements i nupcialitat⁴⁶

Passem a fer un estudi dels nombre de naixements de la família Gassió, fet que en primer lloc determina el tipus de família, nuclear o extensa, i al mateix temps en endinsarem en el segon element que configura el tipus de família: els heretaments, que configura el comportament de l'hereu envers l figura del pare.

5.4.2.- Família nuclear o extensa: per poder trobar solució a aquesta pregunta ens hem de referir a una inferència del dietari a partir d'uns fets reveladors, relatius al rerafons ideològic darrera la **figura jurídica dels heretaments**.

Per regla general, **l'heretament universal** era precedit per una donació entre vius que s'establia en els capítols matrimonials de l'hereu. Els avantatges d'aquesta situació han estat inqüestionables per a l'estabilitat de la família catalana. A més a més, a les regions on el primogènit ha heretat l'explotació del seu pare, se l'ha tractat d'un mode diferent. **Des d'un començament se l'ha familiaritzat amb tots els assumptes de la família i ha tingut des de jove un paper més important en la presa de decisions relatives a l'explotació.**

5.4.2.1.- **Actuacions de l'hereu en nom del pare.** En el dietari hi ha diverses actuacions de l'hereu en nom del pare. Principalment es dona en el cas de Salvador Gassió (1728-1824) en relació al seu primogènit, Pau Gassió Puigdenyoles (1760-1835), en un nombre d'assumpes en els quals tracta indiferentment en Salvador o en Pau. Veiem-ne un exemple:

“Avui⁴⁷ dia 14 de setembre de 1797 (per tant, en vida de Salvador), deixo Pau Gassió a Jaume Astivill del mas de la Llena 63 borrecs al preu de 6 lliures i 18 sous. Els pren a guany i pràctica de ramader. A més a més, ha comprat 12 “borrecs”⁴⁸ al mas de l'Aldrià, al preu de 6 lliures el cap. Em queda a deure en Jaume Astivill de les ovelles 6 lliures i 5 sous (...).

Veiem clarament que en Pau Gassió parla exactament de que actua en diverses transaccions comercials en nom propi, i en la seva qualitat d'hereu.

5.4.2.2.- **Obligacions de l'hereu en relació a alguns fadristerns.** Una altra nota que s'infereix del dietari és que l'hereu no només té obligacions envers els pares o cònjuge progenitor supervivent, sinó **també en relació a alguns fadristerns, els quals aconseguen dret d'estada a casa**. Al començament del dietari, al primer paràgraf hi apareix aquest cas:

---

⁴⁶ Veure Annex IV per relació de naixements i casaments apareguts en el dietari.

⁴⁷ En català actual.

⁴⁸ Es manté tal com està escrit, per la seva peculiaritat.

“Avui dia 13 d’abril de 1755 confessa Josep Gassió està content i satisfet de tot lo dret de casa de son pare i confessa dit Josep Gassió fer apoca de rebuda sempre que dit Salvador⁴⁹ vulgui”.

5.4.2.3- Obligacions de l’hereu amb fills orfes de parents. A més a més, amb la mort de l’hereu Josep Gassió Vila, el qual deixa dos fills menors. També passen a ocupar espai concret dins la llar familiar del que es converteix en hereu, Pau Gassió Vila.

5.4.2.4.- Fills de segons matrimonis. Una altra nota és la dels segons matrimonis. Es el cas de Pau Gassió Vila, que es casa amb Rosa Ribes, i té tres fills. Aquests fills també passen a ocupar un espai concret dins de la llar familiar.

5.4.2.5.- Del contingut del dietari no es pot extreure la conclusió de que els Gassió tinguessin **servei domèstic** de cap mena. Es més, els membres de la família passaven a treballar l’explotació agrícola. Aquest missatge es descobreix de manera indirecta, a partir de la part econòmica del dietari.

5.4.3.- Nombre de fills

Quant al nombre de fills, hem de dir que els Gassió estaven en un terme mig. D’aquesta manera, tenim que:

5.4.3.1.- Fills biològics

- **Salvador Gassió** (1728-1824) casat amb Paula Puigdengoles, té **tres (3)fills** segurs i sembla que fa front a la dot d’una filla, anomenada Isabel, però no és clar.
- **Pau Gassió Puigdengoles** (1760-1836), casat amb Maria Vila (morta al 1826), té **quatre(4) fills**, dels quals **finalment en queden tres (3)**, degut a la mort de l’hereu, Josep Gassió Vila. Passa a ser hereu el seu germà Pau Gassió Vila.
- **Pau Gassió Vila** (1784-1837) casat en primeres núpcies amb Raimunda Cabré, que mor a l’any de casats i **no té fills**. Casa en segones núpcies amb Maria Tamarit Sans (morta al 1823), té **cinc (5) fills**, i amb Rosa Ribes, en té **tres (3)**.

Dels fills del segon matrimoni (amb Maria Tamarit), hi passen alguns successos:

- **Josep Gassió Tamarit** (1814-1865) era de fet l’hereu i el continuador de la nissaga, però va decidir anar a la III Guerra Carlista, i entretant, va deixar al seu pare Pau Gassió l’administració de les finques. Al tornar de la guerra, va recuperar les terres i es va casar amb una noia de 18 anys, al 1864. Va morir al cap de sis (6) mesos, i **no va tenir descendència**, però va fer testament, deixant la nua propietat al seu germà Joan, i l’usdefruit a la seva dona. Joan Gassió, veient que el patrimoni familiar estava absolutament en mans d’una novinguda, va decidir entendre’s amb la vídua i van permutar el patrimoni per una sèrie de finques i una quantitat de diners. La vídua es

---

⁴⁹ Salvador, fill de Francesc Gassió, que també actua en determinats actes en nom del pare.

va tornar a casar, a Montblanc i els Gassió van poder recuperar les finques donat que a aquesta dona ja no li interessava res de La Pobla de Cérvoles. Va morir al 1949, als 102 anys.⁵⁰

- **Joan Gassió Tamarit** va constituir-se en hereu, donat que el darrer germà, Pau Gassió Tamarit va passar a ser cabaler.
- En relació als posteriors fills de **Pau Gassió Vila** tinguts amb Rosa Ribes, que van ser tres (3), també habitaven a la mateixa llar familiar, tesi que reforça la tesi de que els Gassió es constituïen en relació familiar extensa. **Però aquests fills tinguts amb les segones mullers no tenien cap dret a continuar la nissaga, mentre hi haguessin fills supèrstits del primer matrimoni, com és el cas.** Al assolir la majoria d'edat se'ls feia fora de la llar comuna.
  - **Joan Gassió Tamarit** (1820-1910), casat amb Maria Piñol Abella (1823-1894) puja la mitjana: té **set (7) fills**. S'han perdut les dades de dos dels fills, Ramon i Pau. Va quedar resta com a pubilla la Maria Gassió Piñol, germana de la meva àvia paterna. Es dona el cas de constituir-se com autèntica “hereva gravada”, és a dir, que en el cas de morir sense descendència, els bens anaven al parent més proper amb descendència. En aquest cas, al no tenir descendència, van anar a parar a la meva àvia paterna, la **Anna Gassió Piñol**,
  - **Anna Gassió Piñol** (1881-1963) es va casar amb Joan Recasens Ros (1876-1936) i van tenir **catorze (14) fills**, dels que **finalment arriben a adults deu (10)**. El primogènit, **Joan Recasens Gassió**, germà del meu pare, no va tenir descendència (va morir solter) i va llegar les propietats de la Pobla al meu pare i un germà del meu pare, conservant ell un terç de l'usdefruit.

5.4.3.2.- Fills adoptius

- Cas de mort de l'hereu amb descendència de menors. Es el fet que es dona a la mort de **Josep Gassió Vila**, l'any 1830. En aquest cas en Josep **tenia dos fills menors**, que passen a ocupar el seu lloc també a la casa del germà Pau Gassió Vila. Però queda clar del dietari que la obligació de Pau, donat que va ser anomenat tutor dels seus fills, era la de mantenir-los fins que es “fessin la vida”, o sigui, es guanyessin la vida. Aquests dos xiquets es podien guanyar la vida amb les terres que els deixà el seu pare, i que fins a la majoria d'edat administrava en Pau Gassió. Entretant va fent inventari de les despeses que ha fet en el dos pupils.

---

⁵⁰ Aquests fets no figuren al dietari, però formen part del costumari de la família, que ha passat de generació en generació. Devia ser un cop d'efecte i un daltabaix espectacular en aquell temps el matrimoni entre dos persones de tanta distància d'edat, perquè el meu pare encara ho recorda que li explicava la seva mare com el gran desastre familiar.

5.4.4.-Incidència de la mortalitat a la família Gassió⁵¹

5.4.4.1.-Mortalitat infantil: queda clar en el dietari que és molt elevada.

- A partir de **Pau Gassió Puigdengoles i Maria Vila**, dels quatre (4) fills que van tenir:
  - **Josep Gassió**, va morir adult.
  - **Pau Gassió**, el segon fill, que finalment va ser l'hereu, va tenir descendència.
  - Però hi ha dos germans més, dels quals no se'n tenen dades, en **Ramon Gassió**, del qual només s'esmenta el bateig al 1789, i més tard, **Maria Paula Gassió**, la qual va morir als vint anys (1796-1816).

- De **Pau Gassió Vila i de Maria Tamarit**, la descendència va ser de cinc (5) fills. Es molt sorprenent que tots menys en Joan i en Josep (va morir sense descendència, als 51 anys) morissin essent molt petits. Així, tenim que:
  - **Antoni Gassió: va morir als nou (9) anys.**
  - **Ramon Gassió: va morir als vuit (8) anys**
  - **Pau Gassió: va morir molt jove, ja que era el més petit dels anteriors, i va morir al 1823.**

- Dels descendents de **Pau Gassió i Rosa Ribes** no se'n parla més, per ser **fills de segon matrimoni**, i la seva incidència es nul·la en relació a la possibilitat de poder passar a ser algun d'ells hereu, ja que, com ha quedat dit *ut supra*, el mateix dret català estableix sempre la preeminència dels fills supèrstitis del primer matrimoni, i no afavoria gens les segones núpcies.

- **Joan Gassió Tamarit i Maria Piñol Abella**: van tenir sest (7) fills, dels quals només en van sobreviure dos (2), dues noies. No es tenen massa dades, ja que s'ha esmentat que en Joan Gassió Tamarit no parla massa de naixements i òbits, preocupant-se més per descriure fenòmens climatològics. La única informació és la taula que s'ha adjuntat, on hi figuren alguns dels fills. Resulta que:
  - **Elvira Gassió Piñol: va viure vint (20) anys. Va néixer el 1860 i va morir el 1880.**
  - **Modesto Gassió Piñol: va viure vint-i-un anys, de 1862 a 1883.**
  - **Josep Gassió Piñol: va viure quatre (4) anys, de 1866 a 1870.**
  - **Només van sobreviure Maria Gassió Piñol, que va morir sense descendència i Anna Gassió Pinyol, àvia paterna.**

---

⁵¹ Veure Annex V per relació de defuncions a la família Gassió

5.4.4.2.-Mortalitat adulta

Pel que fa als adults, les causes més importants fan referència a la: mortalitat referent a algun dels dos cònjuges, i al dietari només parla de **dos casos**:

1. **Pau Gassió Puigdengoles** al 1779

“se casà Pau Gassió en Raimunda Cabré lo dia de les carnestoltes. Lo any 1780 se morí lo dia de S. Antoni de gener.”

El dia 8 de juliol de 1781 se esposà Pau Gassió amb **Maria Vila** de Margalef.

2. **Pau Gassió Vila** va enviduar de Maria Gassió i Tamarit el dia 21 de juny del any 1823.

El dia 13 de febrer de 1824 se casa Pau Gassió als Omellons amb **Rosa Ribes** vídua deixada de Agostí Roig, de Esplugues de Francolí. La Rosa Ribes, segona muller de Pau Gassió Vila, va morir de part (s'escola de sanch).

En els dos casos, **la mort prematura de la dona no impedeix que l'home es torni a casar**. Ja sabem, però les conseqüències pels fills dels segons matrimonis, si n'hi ha, ja que el dret civil català s'orientava sempre cap a la protecció dels fills del primer matrimoni. La realitat dels Gassió referma la tesi de Montserrat Moreno, de que hi havia més vidus que es tornaven a casar que no pas vídues.

5. 5.- COMPORTAMENTS SOCIALS DE LA FAMÍLIA PAGESA

La integració en la comunitat era imprescindible per a l'òptim funcionament de qualsevol família pagesa, doncs malgrat posseir un alt nivell d'autosuficiència, sempre hi havia elements que escapaven a llur autonomia. Les activitats religioses i culturals, la necessitat d'intercanviar productes i aconseguir liquidesa i, especialment, l'obligatorietat de sortir de la llar familiar per trobar una parella amb la qual fundar una nova família i reproduir-se, exigien als membres d'una casa ampliar el seu cercle de relacions i comunicar-se amb d'altres individus. S'establia, d'aquesta manera una estructura de relacions socials que intentava, per una banda, el manteniment de la situació social dels components del grup, i per l'altra, l'ascens social d'alguns membres dels seus individus.

5.5.1.- Les aliances matrimonials

Tornarem a fer ús de les dades aportades per Montserrat Moreno⁵² per donar suport suficient a les tesis que argumentem.

On es reflectien amb més claredat les relacions socials d'una família era en les aliances matrimonials. Mitjançant aquestes, el grup tendia a reproduir-se i perpetuar-se. Per aquest motiu, l'elecció de la parella era un fet discutit amb

---

⁵² Op. Cit. Pàg. 106-114

temps, una veritable raó de família, i era precisament, en funció d'aquestes raons de família, que es definien les diferents estratègies matrimonials. Hem de fer referència al fet de l'endogàmia en relació a dos aspectes: de grup i de lloc. Ens referirem breument a cadascuna d'elles,

5. 5.1.1.- Endogàmia de grup.

□ Marc teòric general

En estudiar les dades dels capítols matrimonials estudiats per Montserrat Moreno, es demostra que la majoria de nois pagesos (81,76%) es casen amb filles de pagesos, mentre solament el 18,24% ho fa amb noies d'altres grups socials. De fet és lògic que hom prefereixi noies ja ensinistrades en el treball del camp, que puguin aportar sàvia nova a la mà d'obra del grup familiar. Si, a més a més, les dues famílies són pageses, sempre tendiran a col·laborar més en les tasques agrícoles que no si els pares del futur cònjuge tenen altres professions.

Si ens aturem una moment en la dada del 18,24% dels casats amb noies no pageses (27 contractes matrimonials) es comprova que com a sector d'aliança alternativa estan els artesans, el segon grup social més nombrós de la ciutat de Lleida i d'una situació econòmica més o menys comparable.

R. Huguet⁵³ ens demostra que, pel que fa a la ciutat de Lleida, després de l'endogàmia que caracteritza els artesans, eren els pagesos els marits més habitualment escollits per a les seves filles.

D'altra banda, la pagesia intenta obtenir l'ascens social mitjançant el casament dels seus fills amb cases d'estatus econòmic superior. Cal destacar que els nois que emparenten amb aquestes cases són bàsicament hereus, i possiblement situats en un bon nivell econòmic. Les aportacions de les noies (que normalment venen determinades pel nivell de riquesa del noi) se'ns presenten en aquests casos considerables, confirmant una certa igualtat en l'establiment de la relació.

S'esdevé, pel que fa a les pubilles, un fet evident: les pubilles tendeixen a maridar-se amb pagesos que continuïn amb l'explotació familiar. No tenen per què ser hereus, però sí que coneguin bé el treball del camp per a dirigir adequadament l'explotació dels seus pares.

Pel que fa a la resta de noies, malgrat consolidar les aliances amb d'altres famílies pageses, no dubtaven en maridar-se amb no pagesos si això els permetia situar-se en unes bones condicions econòmiques. El que s'intentava evitar era la realització d'un matrimoni sense una mínima base material

---

⁵³ Huguet R.. (1986). "Els artesans de Lleida, 1680-1808". E.G.LL, pàg. 109 i ss.

5. 5.1.2.- Endogàmia de lloc.

□ Marc teòric general

En principi, assenyala Montserrat Moreno que, pel que fa a la ciutat de Lleida, no era massa habitual que les parelles dels nois i noies de família pagesa es busquessin fora de la ciutat.

Pel que fa als pobles, la situació canvia una mica, car el nombre de “noies disponibles” era més aviat escàs, de manera que sovint, els matrimonis solien ser entre parelles de la mateixa zona. De fet, la Pobla de Cérvoles va passar de ser municipi de la província de Tarragona, essent el nucli principal Montblanc, i algunes de les noies amb qui es van casar els Gassió eren provinents de Prenafeta, municipi a la vora de Montblanc. Quan més tard va passar a ser un municipi de la província de Lleida, les noies triades eren de la mateixa comarca, amb certes excepcions, com veurem.

Podem concloure, doncs, que existeix una endogàmia de classe i de lloc a l'hora d'establir les aliances matrimonials. Els fills de pagesos solien maridar-se amb fills d'altres pagesos, del mateix municipi, o de la mateixa zona propera.. En fer l'elecció de la parella comptava primordialment l'estatus socio-econòmic de les famílies. Es pretenia aconseguir, fonamentalment, una unió equilibrada que permetés la reproducció i manteniment de la nova llar en el mateix nivell social en que estaven situades les famílies dels progenitors. Si era possible, també es procurava l'ascens social mitjançant un maridatge amb individus ben situats dins l'escala social, generalment comerciants i professions liberals. De totes maneres, més enllà del grup pagès, el sector que tenia més pes dins d'aquestes aliances matrimonials era el grup dels artesans, amb un nivell econòmic equiparable. **El que s'intenta evitar amb fermesa eren les casaments desiguals que suposessin la degradació social.**

5.5.2.-Les estratègies jurídiques i econòmiques de la família pagesa

*Darrere del món ordenat de cases aïllades que qualsevol observador dels segles XVI o XVII podia descriure del paisatge que dibuixaven les terres del Principat, apareixia un altre món d'intricades, llunyanes en el temps o recents vinculacions familiars, que encadenaven entre si els membres de les cases i trencaven l'aparent aïllament visual. Un món on aquelles cases i masos representaven la casa que transcendia més enllà del temps, a través del qual havia estat transmesa als membres d'un llinatge descendents d'un mateix tronc comú. Unes cases que donaven forma i sentit, i reglamentaven, la comunitat rural catalana d'aquells segles. El sistema social que reposava sobre el **principi de perpetuació de la casa i el patrimoni**, amb el qual s'identificava immediatament, es reproduïa també mitjançant lligams, deutes i relacions que connectaven i organitzaven cada família sobre una xarxa major de cases, xarxa que permetia la supervivència d'aquell principi. Les relacions familiars internes, orientades sobre l'eix de l'exclusió*

patrimonial – ratificada no feia gaire a les Corts⁵⁴ de 1585⁵⁵, amb la reducció de la llegítima als fills menors i a les de 1599⁵⁶, des de les quals hom permetia que mitjançant testament es prohibís explícitament qualsevol detracció de drets-implicaven la immersió a d'altres cases veïnes amb vincles de sang o d'afinitat mutus d'un sector dels membres exclosos, que el règim de circulació dotal al seu torn assegurava, mentre que un altre sector romanía a la del naixement. Aquestes interaccions constituïen un dels elements característics de la complexitat de les estructures domèstiques i sobretot del continu diàleg entre estructures i estratègies familiars⁵⁷.

5.5.2.1.- El marc jurídic i els mecanismes per dotar de seguretat al matrimoni.

Per tot el que acabem de veure, la transcendència de la família en la societat catalana es d'una magnitud tan elevada, que queda indefectiblement reflectida en el dret civil català. Era tan evident que amb el matrimoni es creava una nova llar destinada a la procreació, que començar-la sense una seguretat vers el futur es considerava quelcom impensable. Per això neix la necessitat de regular jurídicament la base material d'aquesta nova família.

Entrem ara en l'estudi de tota una sèrie d'elements previs i accessoris del fet de la formació de la família. No pel fet de ser accessòria no deixaven de tenir una importància clau en les famílies que en sortien resultants. En aquest sentit i donada la informació concreta extreta del dietari, ens referirem específicament als aspectes que llistem:

- ✓ Capítols matrimonials.
- ✓ Sistemes d'herència: hereus, pubilles i fadrísters o cabalers.

---

⁵⁴ Pons Guri, J.M. i. Sandalinas Florenza V. (1952) "Constituciones y otros derechos de Cataluña". José Mª Bosch Editor. Barcelona, Pàg. XV i ss.. Ens recorden que: "*los textos compilados en las Constituciones y otros drets de Catalunya no constituyen por sí mismos un sistema legislativo completo, cosa que tampoco pretendieron los legisladores catalanes. Se trata (...) de un conjunto de ampliaciones, aclaraciones, modificaciones, limitaciones y derogaciones del dret comú (romano y canónico) adaptándolo a las necesidades de la vida jurídica de Cataluña. Desde este punto de vista, la constitución del año 1599, que fijó el orden de prelación de fuentes legales (...) en el aspecto pragmático deja bien sentado el principio fundamental de la prioridad de los textos recogidos en la compilación de las CONSTITUCIONES Y ALTRES DRETS DE CATHALUNYA sobre las normas del dret comú que ha venido a moderar.*

Pero dentro del mismo cuerpo de esta compilación, deberá tenerse en cuenta otro orden de prelación, debido a la distinta jerarquía de sus preceptos. Existe un Derecho paccionado, formado por las constituciones, capítulos de cort y actas de cort, o sea, todo lo actuado en Cortes generales del Principado de Cataluña, que goza de preferencia sobre todas las demás disposiciones. Contra este derecho no pueden prevalecer los usos o costumbres en contrario, (...) con la excepción de las costumbres y privilegios de las localidades (...). Este derecho paccionado es superior incluso a los Usatges, base inicial de legislación propiamente catalana (...).

Les disposicions que adjuntem són, doncs, d'aquest rang.

⁵⁵ Veure còpia annex VI.

⁵⁶ Veure còpia annex VII

⁵⁷ Fargas Peñarrocha, M.A. (1997) "Família i Poder a Catalunya, 1516-1626. Les estratègies de consolidació de la classe dirigent". Fundació Noguera. Pàg. 77-79.

5.5.2.2.- Els capítols matrimonials.

□ Marc teòric general

En línies generals, les capitols matrimonials estipulaven la futura posició dels pares, les aportacions i recíproques promeses dels esposos, la condició que es reservava a la vídua i a la mare, els drets dels fills i, sovint, també els drets dels germans.

Es tractava, per tant, de assentar bé les bases de la futura unitat de producció que hauria de mantenir la nova parella i la seva descendència. El matrimoni es convertia, conseqüentment, en una qüestió concernent no sols als que volien contraure matrimoni, sinó també i molt sovint de manera preferent, a tots els membres de les dues cases. Els capítols matrimonials es signaven després de llargues discussions entre les dues famílies implicades i es regulava no solament la situació immediata, sinó també la transmissió dels béns, aspecte en el que tots hi eren interessats⁵⁹.

Les quatre (4) clàusules més freqüents dels capítols matrimonials eren:

- **Heretament universal o aixovar:** els pares del nuvi feien donació de béns a aquest, i ell es donava per pagat dels seus drets. Relació “pares del nuvi envers el nuvi”.
- **Heretament universal o part de la llegítima paterna i materna que li corresponia:** els pares de la núvia en feien donació a la núvia i aquesta es donava per pagada. Relació “pares de la núvia envers la núvia”.
- **Posada a disposició d'aquests béns al marit i garantia d'aquest:** la núvia posava en mans del marit aquests béns que els pares li havien atorgat perquè els utilitzés com a dot, i si tenia algun altre llegat d'altre procedència incrementa amb ell els béns aportats. Per la seva banda, el marit sol o conjuntament amb les seues pares li assegurava el retorn de tota la dot i a més a més, li prometia un escreix o espoli. Relació “recíproca marit envers muller”.
- **Successió:** el nuvi i la núvia, conjuntament, feien hereus de llurs béns els fills que esperaven tenir, i fixaven en quines condicions heretarien. Relació “pares envers fills”.

Cadascuna d'aquestes clàusules podia derivar-se en diferents pactes:

- En el cas que es fes **heretament universal** els pactes garantien que el noi esdevindria hereu, a l'hora que els pares continuaven disposant dels béns com a usufructuaris.
- Tenien primacia els fills del primer matrimoni envers altres possibles.
- Pacte reversional, en virtut del qual si el cònjuge moria sense fills, els béns del dot retornaven a la família del mort. D'aquesta manera es controlava i s'impedia en tot moment la disgregació del patrimoni.

---

⁵⁹ A títol d'anècdota, aquest sol ser encara un dels motius principals de discussions i tensions familiars.

El que queda evident és que **mitjançant els capítols matrimonials s'intentava planejar acuradament la via de transmissió dels béns: dels pares als fills i d'aquestos als nets.**

A Catalunya el matrimoni no era tant una qüestió d'amor sinó que esdevenia, en molts casos, una raó econòmica. Els pares exercien un important control sobre els fills, els quals solament s'alliberaven de la tutela paterna al casar-se.

5.5.2.3.- Els sistemes d'herència.

□ **Marc teòric general**

Si el contracte econòmic explicitat en els capítols matrimonials comportava estabilitat al matrimoni català, el sistema d'herència la reforçava. Eren dos els sistemes d'herència vigents:

- **Sistema d'herència indivisa:** es transmeten la majoria dels béns a un sol individu, evitant d'aquesta manera la disgressió del patrimoni.
- **Sistema d'herència divisible:** es produïa una partició del patrimoni entre varis individus, de manera que tots els fills tenien la mateixa oportunitat de continuar essent pagesos. Des d'una perspectiva patrimonial, la divisió dels béns a parts iguals entre tots els fills ocasionava la seva disgressió social, sobretot si el nombre de germans era elevat, ja que era força difícil refer, amb molt menys patrimoni, la situació social del pare.

La filosofia del **sistema d'herència indivisible** era una altra: el patrimoni no es fragmentava. Es cedia quasi tot a un únic fill, el qual heretava l'estatus del pare però amb l'objectiu precís d'aconseguir generar els recursos suficients per col·locar a tots els seus fills en el mateix nivell social que ell.

Aquest hereu solia ser amb preferència el primogènit mascle. En cas que en un primer moment el matrimoni tingués solament filles, l'heretament d'aquestes quedaria invalidat en néixer un mascle. L'heretament s'efectuava seguint un estricte ordre de sexe i edat: primer els homes per ordre de naixença i després les dones per ordre de primogenitura.

Per regla general, l'heretament universal era precedit per una donació entre vius que s'establia en els capítols matrimonials de l'hereu. Els pactes eren irrevocables des de la promulgació de la constitució *A Foragiter Fraus* el 1351 per Pere III. Els avantatges d'aquesta situació han estat inqüestionables per a l'estabilitat de la família catalana. A més a més, a les regions on el primogènit ha heretat l'explotació del seu pare, se l'ha tractat d'un mode diferent. Des d'un començament se l'ha familiaritzat amb tots els assumptes de la família i ha tingut des de jove un paper més important en la presa de decisions relatives a l'explotació

Malgrat heretar els béns considerats patrimoni del llinatge, l'hereu no podia exercir els seus drets de propietari fins que no hagués mort el pare, que era l'usufructuari, o la mare, si aquella sobrevivia al marit⁶⁰. De tota manera, solia pactar-se que el pare no podia vendre ni empenyorar la terra sense el consentiment del fill. Com a molt, es reservava una part dels béns per als altres fills, que constituïen la porció llegítima, que solia ésser una quarta part sobre el total dels béns, independentment del nombre de germans, i que s'atorgava normalment com a dot. Els béns de la porció llegítima no solien ésser immobles, sinó que consistien més aviat, en quantitats de diners o de robes.

En el cas de tractar-se d'una **pubilla**, aquesta seguia generalment amb les ocupacions tradicionalment femenines, encara que en alguns casos podia controlar a nivell econòmic la gestió de la casa. Si la família era rica, la pubilla podia arribar a tenir un cert poder. En canvi, en una casa pobra o en la qual es necessitava el treball per viure, el marit acabava prenent un paper mol rellevant al ocupar-se i fer-se càrrec del pes de l'explotació. Tant en un cas com en l'altre, la dona era considerada com a mitjancera entre els seus pares i els seus fills, ja que malgrat ésser propietària del dot, i amb dret a restitució, només podia deixar-lo a favor dels seus fills en concepte de porció llegítima materna. En cas de morir sense fills, només podia disposar d'una quantitat petita del capital i la resta del dot retornava a la seva família.

Arribats a aquest punt, tornem a seguir la magistral obra de Montserrat Moreno⁶¹, quan introdueix certes dades per corroborar les afirmacions fins ara establertes. Estableix Moreno que *"els testaments de la pagesia lleidatana d'aquests anys (finals del XVIII fins a mitjans del XIX) mostren com l'heretament universal era la pràctica habitual. Dels 380 testaments de que disposem, solament en 24 casos es fa referència a la divisió dels béns entre tots els fills, i en altres 3 es determina que després de la mort de la muller, deixada com hereva universal, els fills seran cohereus de tota fortuna per igual. En total, només un 7,10% dels testaments constaten la disgressió del patrimoni. Hem de remarcar, en aquests casos, que no es tracta de pagesos que només tinguessin filles (i que per la manca de fill varó optessin per repartir el matrimoni), ja que en 18 casos el matrimoni té tant fills com filles. A arrel d'aquest fet, s'observa que el règim jurídic català es mostrava flexible al permetre pactar altres vies de transmissió de la propietat diferents a la tradicional institució de l'hereu, encara que, de fet, aquestes altres vies tinguessin un pes inapreciable en el conjunt"*.

Segons Moreno, pel que fa a l'heretament universal, els testaments dels pagesos lleidatans reflectien la preferència pels fills del matrimoni,

---

⁶⁰ de Riquer M. (2000) "Quinze generacions d'una família catalana". Quaderns crema. Barcelona. Pàg. 783 i ss. Malgrat tot, hi havia sovint circumstàncies que feien que l'hereu pogués litigar amb la mare per privar-la de l'usdefruit. En aquest sentit, val la pena la lectura del testament de Felip de Riquer Riquer. Quaderns crema. Barcelona, 2000. Pàg. 783 i ss.

⁶¹ Montserrat Moreno, op. Cit. Pàg. 101 i ss

especialment pels varons (56,80% sobre el total dels heretaments universals), seguits per les filles si manquen aquells (el 22,40%). En alguns casos es deixa hereu universal directament a un net o a una neta (5,87%). A partir d'aquí la participació d'altres membres és comptada i **sempre en cas d'inexistència de fills**. El més habitual és que el matrimoni es faci donació recíproca dels seus béns. És a dir, que l'home faci hereva universal dels seus béns a la muller i aquesta deixi hereu universal al marit. En algunes ocasions entraven a formar part de la transmissió dels béns els germans i nebots. El pacte reversional obligava a tornar part del patrimoni a la família del testador si aquest moria sense fills (cas de l'hereu gravat). En aquests casos, tant l'home com la dona havien de testar a favor dels seus pares, si vivien, dels germans (seguint l'ordre imposat pel sexe i l'edat) o dels nebots. Per últim, si no hi havia família viva a qui llegar el patrimoni, solia fer-se hereva universal a l'ànima del testador, a "Déu nostre Senyor i a la mia ànima".

GRAU DE PARENTIU DELS HEREUS UNIVERSALS

Parentiu	Fill	Filla	Muller	Net	Marit	Nebot	Neta	Germana	Germà	Mare	Neboda	Pare
N ^a documents	213	84	28	18	9	6	4	4	3	3	1	1
Percentatge	56,95%	22,46%	7,49%	4,81%	2,41%	1,60%	1,07%	1,07%	0,80%	0,80%	0,27%	0,27%

A partir d'aquestes dades s'observa que el testador s'inclinava vers els membres de la família per a fer les seves donacions. En comptades ocasions apareix en els testaments algun element extrafamiliar. De fet, solament se n'esmenten dues minyones, una donzella i un amic, i la donació només és de peces de roba i de dol. La resta dels hereus, en canvi, pertanyen a la família.

RELACIO DE PARENTIU DELS INDIVIDUS CITATS A LES DONACIONS

Parentiu	N ^a documents	Percentatge	Parentiu	N ^a documents	Percentatge	Parentiu	N ^a documents	Percentatge
Fill	426	31,77%	Nebot	19	1,42%	Criada	2	0,15%
Filla	405	30,20%	Germà	15	1,12%	Cunyada	2	0,15%
Muller	267	19,91%	Jove	9	0,67%	Cunyat	2	0,15%
Marit	49	3,65%	Filloi	8	0,60%	Cosina	1	0,07%
Net	33	2,46%	Mare	5	0,37%	Donzella	1	0,07%
Germana	30	2,24%	Fillastre	5	0,37%	Oncle	1	0,07%
Neta	27	2,01%	Gendre	4	0,30%	Amic	1	0,07%
Neboda	26	1,94%	Cosí	3	0,22%			

L'estabilitat que comportava per a la família catalana la institució de l'hereu tenia com a contrapartida la degradació social dels fills segons (anomenat fadrísters o cabalers). Això succeïa quan el patrimoni inicial no

produïa, al llarg d'una generació, tots els recursos suficients per col·locar els fills en el mateix nivell social dels pares. Com a conseqüència, la societat pagesa estava generant una evident diferenciació social entre els hereus i els fadristerns o cabalers.

Ll. Ferrer⁶² analitza aquests processos de degradació per al Bages. Segons aquest autor, es desenvolupen quatre tipus diferents:

- **Col·locació dels cabalers en una situació social inferior.** S'optava en aquest cas per salvar la posició de l'hereu amb petites llegendes, a l'hora que convertia l'hereu en víctima estructural del sistema de transmissió de béns.
- **Retardament en el pagament dels dots.** En aquest cas, les famílies pactaven el pagament a terminis del dot. Era una forma d'allargar el lliurament i exhaurir les possibilitats del patrimoni. Aquest mecanisme, però, retallava temps a la futura parella per a generar els recursos suficients per a la reproducció social, agreujant-se el procés de degradació.
- **Pagament amb terres.** Si el patrimoni no havia generat els diners suficients, es podia optar per pagar amb béns immobles. Aquesta pràctica perjudicava el mateix hereu, i per tant, al nivell social de la família.
- **Endeutament.** Si no es volia degradar els cabalers ni desprendre's de part del patrimoni, quedava el recurs de l'endeutament. En aquest cas no s'aconseguia una reproducció social òptima, sinó arribar a un punt de degradació tal de la família que acabava obligant als seus membres a recórrer a altres solucions, com la venda d'immobles.

Malgrat l'existència d'aquests processos de degradació, els seus efectes negatius podien ésser esmorteïts a través d'una bona estratègia matrimonial.

- El fadristern podia intentar casar-se amb una dona que aportés un dot considerable amb el que assentar les bases de la futura explotació.

Un enllaç amb una pubilla podia resoldre els seus problemes, juntament amb els de la casa de la noia, que possiblement necessitessin d'un braç jove i fort per treballar la terra.

---

⁶² Ll. Ferrer. (1984) "Pagesia i sistema de transmissió de béns al Bages en el segle XVIII". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Vol. I. Barcelona, pàg. 361.

5.6.- COMPORTAMENTS SOCIALS DELS GASSIÓ: LES ALIANCES MATRIMONIALS

5.6.1.- Endogàmia de grup.

Els Gassió busquen els casaments amb fills i filles de les persones amb qui fan els tractes econòmics. El que queda palès, per l'estudi de les relacions comercials que descriuen els Gassió, que es tracta de **famílies pageses del mateix nivell econòmic que ells mateixos**, però que no es dediquen només a la pagesia, sinó també a la ramaderia, essent transaccions molt habituals i típiques entre els habitants de la zona. Per tant, ja estem ampliant l'àrea geogràfica a la zona. D'aquesta manera, tot dona a entendre que l'endogàmia de grup és clara.

5.6.2.- Endogàmia de lloc

La situació canvia una mica, car el nombre de "noies disponibles" era més aviat escàs, de manera que sovint, **els matrimonis solien ser entre parelles de la mateixa zona**. De fet, la Pobla de Cérvoles va passar de ser municipi de la província de Tarragona, essent el nucli principal Montblanc, i una de les noies amb qui es va casar un Gassió era provinent de Prenafeta, municipi a la vora de Montblanc. Quan més tard va passar a ser un municipi de la província de Lleida, les noies triades eren de la mateixa comarca, amb certes excepcions.

D'acord amb aquest criteri, i seguint el dietari, veiem que:

- Paula Puigdengoles: La Pobla de Cérvoles.
- Raimunda Cabré: Prenafeta, municipi a la vora de Montblanc.
- Maria Vila: Margalef del Montsant. Comarca del Priorat.
- Maria Tamarit Sans: La Pobla de Cérvoles.
- Rosa Ribas: els Omellons, poble de Les Garrigues.
- Maria Piñol Abella: La Pobla de Cérvoles
- Joan Recasens i Ros (marit de la meva àvia paterna, Anna Gassió Piñol): El Vilosell, poble a la vora de La Pobla de Cérvoles.

Podem concloure, doncs, que els Gassió practiquen una certa endogàmia de classe i real de lloc a l'hora d'establir les aliances matrimonials. En fer l'elecció de la parella comptava primordialment l'estatus socio-econòmic de les famílies. Per això, els fills i filles dels Gassió es casen amb fills i filles de persones amb qui feien tractes, i que no eren exclusivament pagesos, sinó que també practicaven en certa mesura la ramaderia. Es pretenia aconseguir, fonamentalment, una unió equilibrada que permetés la reproducció i manteniment de la nova llar en el mateix nivell social en que estaven situades les famílies dels progenitors. En definitiva, **el que s'intenta evitar amb fermesa eren les casaments desiguals que suposessin la degradació social**.

5.6.3.- El marc jurídic i els mecanismes per dotar de seguretat al matrimoni:

5.6.3.1.- Els capítols matrimonials.

Apareix en el dietari un cas de dot⁶³:

“Tinc rebut de Salvadó Gassió, mon sogre, per part de la primera paga del dot promès en capítols matrimonials la quantitat de 89 lliures, 10 sous i 5 diners. Es veu en La Pobla als dies 19 d’abril de 1784.

Més tinc rebut per mans de Pau Gassió per part de primera i segona paga del dot promès a sa germana la quantitat de 100 lliures, es veu a La Pobla als dies 23 de maig de 1785.

Tinc rebut de mon sogre Salvadó Gassió paga i compliment de la segona paga i en part i paga de la tercera paga promeses en capítols matrimonials a sa filla la quantitat de 110 lliures, 9 sous i 7 diners, es veu a La Pobla de Cervoles als dies 7 de maig de l’any 1786. Les quantitats pagades en les formes dels rebuts són del tenor següent: en total 300 lliures, 0 sous 0 diners. Firma: Mariano Fortit”.

Si estem parlant de 1784, 1785 i 1786, la que escriu és **Maria Vila**, la segona muller de Pau Gassió Puigdengoles. **Estem en presència d’una de les clàusules típiques establertes en capítols matrimonials.** Es la clàusula que es coneix com **“Posada a disposició d’aquests béns al marit i garantia d’aquest”**: la núvia posava en mans del marit aquests béns que els pares li havien atorgat perquè els utilitzés com a dot, i si tenia algun altre llegat d’altre procedència incrementa amb ell els béns aportats. Per la seva banda, el marit **sol o conjuntament amb les seus pares** li assegurava el retorn de tota la dot i a més a més, li prometia un escreix o espoli. Relació “recíproca marit envers muller”.

En el cas de **Maria Vila**, veiem que, efectivament, tant el sogre de la mateixa com el seu marit retornen la dot aportada per ella mateixa en el moment del matrimoni. Com queda establert, res no quedada a l’albir de ningú. S’establia en capítols matrimonials previ al matrimoni.

Quant a la quantitat de la dot, 300 lliures. Tornant a la tesi de Montserrat Moreno, ens il·lustra dient que la imatge que es desprèn a partir dels documents, mostra que els grups pagesos en línies generals, no comptaven per començar amb sumes molt elevades. De fet, **al voltant de la meitat dels dots de les noies, no superaven les 300 lliures, i més concretament, el grup de 100 a 200 lliures és el que comptava amb una representació més elevada, el 36,80 % del total.** Per tant, la xifra de 300 lliures és més que acceptable, la situa en el segment alt de les dots de la dona.

---

⁶³ Es transcriurà en català actual.

5.6.3.2.- Els sistemes d'herència

Per regla general, l'heretament universal era precedit per una donació entre vius que s'establia en els capítols matrimonials de l'hereu. Els avantatges d'aquesta situació han estat inqüestionables per a l'estabilitat de la família catalana. A més a més, a les regions on el primogènit ha heretat l'explotació del seu pare, se l'ha tractat d'un mode diferent. **Des d'un començament se l'ha familiaritzat amb tots els assumptes de la família i ha tingut des de jove un paper més important en la presa de decisions relatives a l'explotació**

En el dietari hi ha diverses actuacions de l'hereu en nom del pare. Principalment es dona en el cas de salvador Gassió (1728-1824) en relació al seu primogènit, **Pau Gassió Puigdengoles** (1760-1835), en un nombre d'assumpes en els quals tracta indiferentment en Salvador o en Pau.

“Avui⁶⁴ dia 14 de setembre de 1797 (per tant, en vida de Salvador), deixo Pau Gassió a Jaume Astivill del mas de la Llena 63 borrecs al preu de 6 lliures i 18 sous. Els pren a guany i pràctica de ramadé. A més a més, ha comprat 12 borrecs al más de l'aldrià, al preu de 6 lliures el cap. Em queda a deure en Jaume Astivill de les ovelles 6 lliures i 5 sous (...).

S'observa que **Pau Gassió** parla exactament de que actua en diverses transaccions comercials en nom propi, i en la seva qualitat d'hereu.

Més endavant, veiem, però:

“Avui dia 17 de maig de 1798 deixo Salvador Gassió un ramat de borrecs a Jaume Astivill del mas de la Serra terme de la Febró que es compona de 104 borrecs al preu de 9 lliures 2 sous i 6 diners el cap”.

Malgrat poder intervenir en moltes operacions com si es tractés d'un “alter ego” del seu pare i propietari, **l'hereu no podia exercir els seus drets de propietari fins que no hagués mort el pare, que era l'usufructuari, o la mare, si aquella sobrevivia al marit**. De tota manera, solia pactar-se que el pare no podia vendre ni empenyorar la terra sense el consentiment del fill.

Quant als **fadristerns o cabalers**, la situació per a ells era una mica precària. Com a molt, es reservava el seu pare una part dels béns per als altres fills, que constituïen la porció llegítima, que solia ésser una quarta part sobre el total dels béns, independentment del nombre de germans, i que s'atorgava normalment com a dot. Els béns de la porció llegítima no solien ésser immobles, sinó que consistien més aviat, en quantitats de diners o de robes.

Així i tot, al començament del dietari ens trobem que **Josep Gassió**, cabaler de Salvador Gassió, adquireix un “dret de casa” del seu pare (Salvador Gassió) i confessa que en fa “àpoca de rebuda sempre que en Salvador vulgui”.

---

⁶⁴ En català actual.

Això en el cas dels Gassió no era una cosa massa estranya, ja que comenta en Modest Recasens Gassió que a la plaça de l'església, actualment a la Pobla de Cérvoles, la majoria de cases eren dels Gassió, que van anar partint per cabalers.

6.- CONCLUSIONS GENERALS

Els llibre de família

Malgrat la diversa terminologia que se'ls ha donat, és clar que els llibres de família s'escriuen per a fer memòria. Per deixar constància d'un seguit de fets, dades o esdeveniments potser prou variats, però que tenen a veure, tots plegats amb l'existència i la posteritat tant de la "casa", el mas o el patrimoni, com dels seus titulars.

Els pagesos que escriuen són els pagesos que tenen la capacitat per escriure, que pertanyen a la categoria de pagesos afortunats, una mena de pagesos o emfiteutes benestants, que gaudien d'un patrimoni o almenys d'un cert peculí. Que tenien terra, i que col·locaven l'excedent de producció al mercat.

Molts pagesos memorialistes no eren sinó pagesos hereus que prenien el relleu familiar (per traspàs o incapacitat del pare i amo del mas). De fet, el seguir redactant el llibre de família s'heretava, talment com la resta de béns materials i d'altres responsabilitats. Per tant, els hereus o "caps de casa" allixonaven els seus i els seus successors de moltes maneres diferents sobre la responsabilitat d'aquesta tasca

Les memòries de pagès són autèntics **llibres de comptes** i solen anar farcides de comptes. Totes, de fet han començat essent llibres de comptes i algunes no han deixat mai de ser-ho.

Però aquestes memòries de pagès, juntament amb les anotacions econòmiques no obliden de fer referència a les vicissituds familiars: els nexes o lligams de parentela, els entroncaments, naixements o decessos. Ho fan amb fredor o objectivitat, sense implicar-se gens ni mica amb el que relaten, però són anotacions molt precises. Els memorialistes consignen, per tant, guanys i pèrdues familiars, tant en el referent al capital pecuniari com al capital sentimental (família, parentela, etc.).

Quant a l'estil dels memorialistes cal dir que en aquest document familiar rarament es parla d'infants o infantesa, llevat de la mera constatació d'un naixement o una defunció. Tampoc es fa gaire menció a la gent gran o al jovent, si no és per consignar la raó del traspàs o la malaltia. Tampoc s'ho troben confessions d'índole amorosa o extra marital, perquè les memòries dels pagesos, com hem vist, no són estrictament autobiografies. Tanmateix, els sentiments familiars i fins i tot íntims hi traspuen de tant en tant, "entre línies". Si no sempre envers la dona del pagès, almenys davant la mort (molt corrent) d'un o altre fill.

El dietari dels Gassió encaixa exactament amb tot el que s'ha dit *ut supra*. Quant a l'estil, sempre és en primera persona del singular. ¿Per què? Perquè la tasca de prosseguir el dietari era feina de l'hereu, que era l'encarregat de poder dur a terme les transaccions. Sovint el canvi d'autor no s'esmenta, sinó que el continuador del dietari comença la seva porció una vegada ha acabat la del seu pare, que és sempre qui compleix aquesta tasca fins a la seva mort⁶⁵. D'aquesta manera, al dietari dels Gassió la

---

⁶⁵ Es manté la figura històrica del "Paterfamilias".

successió entre en Francesc Gassió i el seu hereu Salvador Gassió s'ha d'interpretar a partir de que fa referència a una quantitat deguda pel sogre de Salvador. L'estil expressiu i les paraules emprades entre el difunt i el successor sol no sofrir massa variació. Posem un exemple, a la pàg. 1 del dietari:

Els fets comercials són més extensos que els fets socials. Hi ha un interès en deixar molt clars els tractes als que s'ha arribat, i els diners que es deuen i com han acabat les coses. I no importa repetir planes i planes explicant aquests fets.

En canvi, quan parla de fets de caire antropològic: naixements, morts, casaments, etc. els autors són absolutament descriptius, i es situen en una òptica molt freda. Malgrat fer referència de vegades a fills propis o decessos de persones molt properes, no s'impliquen gens en aquests fets. Es limiten a manifestar-ho de manera lacònica, sense posar-hi un xic de sentiment. En aquest sentit és clar que aquests fets són considerats com a anecdòtics, no a principals.

A la vista de tot esmentat, hem de dir que el nostre dietari no s'aparta gens del contingut típic de la majoria. En aquest sentit, i en relació a la generalitat de llibres de memòries, el dietari dels Gassió hi té un doble encaix:

- Es tracta d'un llibre de comptes, en què els diversos autors (quatre generacions diferents) anoten detalladament tota mena de resultats i de transaccions comercials. Això ens permet conèixer prou bé la forma de viure dels Gassió, des de 1755, data de començament, fins a 1910, data d'acabament.
- En segon lloc, el text presenta algunes característiques que l'encaixen al gènere de memòries, segons la tipologia general esbossada, en la mesura que s'hi anoten, bé que d'una manera poc sistemàtica, tota mena d'esdeveniments personals, familiars, climatològics, receptes de cuina, i també guariments contra determinades malalties. Entre els familiars, malalties i casaments, naixements i defuncions. Entre els climatològics, pedregades, glaçades o calamarsades, i entre els guariments contra malalties, un remei recomanat contra el còlera i d'altres malalties.

La família pagesa: nuclear o extensa?

S'ha dit al començament d'aquest estudi que el que pretenem dur a terme és un estudi antropològic de la família pagesa catalana en relació a la família Gassió, malgrat les relativament poques dades que ens aporta el nostre dietari. Per poder aconseguir fixar les concomitàncies, hem hagut de definir prèviament la família pagesa a les comarques lleidatanes.

En principi, la família pagesa de l'època moderna a Catalunya participava de les característiques pròpies del seu grup social. En aquest sentit, hem d'entendre la família pagesa com a unitat de producció i consum basada en el treball familiar. El desig d'arribar a un grau important d'autoconsum que la caracteritzava, més les despeses que li venien imposades des de l'exterior (obligacions religioses i culturals, tributs,

arrendaments, etc.) comportava una auto explotació més o menys considerable dels elements familiars.

La necessitat d'establir un equilibri entre la producció i el consum es constata en la relació existent, per un costat, entre el nombre de membres que componien les llars pageses i l'estatus socioeconòmic de la família i, per l'altre, entre el nombre de fills i la conjuntura econòmica. D'aquesta manera, s'observa com les famílies pageses de Lleida es caracteritzaven per tenir un nombre baix de fills i per la poca presència d'elements extrafamiliars, com ara servidors i criats. L'existència d'una majoritària petita pagesia i un nombrós grup de jornalers, en una conjuntura marcada pels conflictes polítics i les crisis de subsistència, seria bàsicament l'explicació d'aquest fet.

D'altra banda, l'estructura de treball a desenvolupar en la comunitat pagesa també influïa en el tipus de família. La necessitat de continuar amb l'explotació del pare i de passar per tot un procés d'aprenentatge incentivava als futurs hereus a romandre a l'heretat una vegada casats. D'aquesta manera, el món rural s'havia generalitzat la família extensa (matrimoni amb fills vivint conjuntament amb alguns dels progenitors, altres germans o familiars, mossos i servei domèstic), enfront del predomini que es constata a nivell general de la família nuclear (matrimoni amb fills). De fet, fins a un 75% de les famílies pageses de Lleida estaven composades pels progenitors, l'hereu i la família d'aquest, encara que la mortalitat infantil i adulta determinava la composició final. S'observa com entre la pagesia amb terra predominava la família composta per la mare de l'hereu, aquest i la seva família, mentre que entre els fadristerns i jornalers predominava la família nuclear.

Com a norma general, en la família pagesa lleidatana hem vist en la taula de la pàgina 28 que la família pagesa del segle XVIII no era nombrosa en fills: un 55,3% del total estudiat tenia fins a un màxim de dos(2) fills. Però un 40% tenia entre tres (3) i cinc (5) fills. Hi apareixen tretze (13) famílies que superen aquesta xifra. La ratio resultant, doncs és de 2,38 fills per família.

Diversos factors poden explicar aquesta ratio no massa elevada:

- Les guerres: separació de famílies i la mort de pares i fills.
- Crisi econòmica que pateix el camp.
- L'alta mortalitat d'infants.
- L'existència d'una petita pagesia i un considerable nombre de jornalers, que no afavoria l'increment de la natalitat. Es coneguda la relació entre estatus socioeconòmic i nombre de fills.

Malgrat el predomini de la família nuclear que ens sembla demostrar la taula anterior, a la taula següent en la mateixa pàgina es referencia el tipus de família, diferenciant entre extensa i no extensa, basant-se en els capítols matrimonials. La conclusió varia: a nivell general, la família extensa tenia, entre la pagesia amb terra, un pes important, principalment, per dues causes:

- La institució de l'hereu, per la que el fill primogènit o el supervivent de més edat, es quedava amb la muller i els fills a la casa dels pares, seria la causa de la família extensa.

- També la necessitat de trobar mà d'obra que fos fàcilment assequible per al treball de la terra en seria una altre causa.

La incidència de la mortalitat modificava aquesta situació, tant pels descendents com pels ascendents. Més de la meitat dels nois en els capítols matrimonials tenien com a mínim el pare mort. Això comportava que, de fet, la família extensa estigués composada, en general, a més de pel nou matrimoni i els seus fills, per la mare de l'hereu i algun possible germà.

Per acabar aquest breu esbós de la família pagesa lleidatana haurem d'afegir tres dades noves més:

- No era massa freqüent entre la pagesia lleidatana ni l'existència de mossos ni el servei domèstic
- L'anàlisi de l'edat dels contraents mostra la situació econòmica de la família com un factor determinant de l'edat de casament dels fills. En línies generals, els pagesos lleidatans es casaven essent majors de 25 anys. L'edat de les noies, però, reflexa una certa precocitat de comptabilitzar-se un terç de les núvies per davall de la majoria d'edat.
- El ser hereu o pubilla o tenir una bona dot repercutia, indubtablement, en aquesta precocitat en els matrimonis.

A partir d'aquestes dades, sembla que la família extensa es presenta com la predominant entre la pagesia lleidatana. De fet, ja s'ha comentat com en el medi rural, degut a les característiques específiques del treball pagès, es produïa certa supremacia d'aquest tipus de família sobre la nuclear.

Repassant l'arbre genealògic que hem adjuntat, hom pot comprovar amb molta facilitat que la **nissaga dels Gassió** constituïen la **família com a extensa**. Es a dir, s'agrupava dins de la mateixa llar diferents famílies nuclears. Els pares no deixaven mai d'estar a casa. Aquesta tesi es reforça a la vista dels trets específics estudiats *ut supra*, per tant estem facultats a dir que coincidïa amb l'estructura familiar típica de la comunitat camperola Catalana i de les comarques lleidatanes. En base a això, podem apuntar com a notes característiques les següents:

- La nissaga dels Gassió es constituïen com a família extensa no només en relació als pares o cònjuge progenitor supervivent, sinó també en relació a alguns fadrísters, els quals aconseguïen dret d'estada a casa. A més a més, amb la mort de l'hereu Josep Gassió Vila, el qual deixa dos fills menors. També passen a ocupar espai concret dins la llar familiar del que es converteix en hereu, Pau Gassió Vila. Una altra nota és la dels segons matrimonis. Es el cas de Pau Gassió Vila, que es casa amb Rosa Ribes, i té tres fills. Aquests fills també passen a ocupar un espai concret dins de la llar familiar.
- No es desprèn de cap apartat del dietari el fet que els Gassió tinguessin servei domèstic, que hagués pogut augmentar el nombre d'ocupants de la família extensa.
- La incidència de la mortalitat infantil era altíssima, degut a les malalties esmentades. De Pau Gassió Vila i Maria Tamarit, dels cinc (5) fills que van tenir, tres es van morir abans de complir els 10 anys. I de Joan Gassió Tamarit i de Maria Piñol

Abella, pares de la meva àvia paterna, dels set (7) fills que van tenir, quatre (4) moren moren abans dels vint anys.

- La incidència de la mortalitat adulta ens aporta el descobriment que normalment eren els homes els que vivien més anys, i el fet de la mort d'una de les dones, no impedia el matrimoni posterior. D'això en tenim dos casos: Pau Gassió Puigdengoles, que queda vidu de Raimunda Cabré, i més tard es casa amb Maria Vila. Un segon cas el tenim amb Pau Gassió Vila (fill dels anteriors), que queda vidu de Maria Tamarit, i es casa amb Rosa Ribes, vídua d'un tal Agustí Roig, d'Espluga de Francolí.

Sistema hereditari català i influència en tipus de família pagesa

El sistema hereditari català condicionava, d'altra banda, el tipus de família que es desenvolupà en les nostres terres. La institució de l'hereu imperant a les nostres terres es recolzava en el dret civil català. En aquest cas, els capítols matrimonials (instrument jurídic irrevocable) afavorien l'estabilitat familiar a l'hora que intentaven per tots els mitjans evitar la disgressió del patrimoni. Segons Montserrat Moreno, del 1808 a 1840, el 92, 90 % dels contractes matrimonials pertanyents a pagesos lleidatans optaren per un hereu universal a l'hora de llegar el patrimoni. A més, el pacte reversional (pel qual en morir sense fills el dot retronava a la família del difunt) impedia definitivament la disgressió dels béns.

A arrel d'aquest sistema d'herència, la societat restava dividida en dos grups diferenciats: el dels hereus i el dels fadrísters. Els primers com a receptors dels béns del pare i els segons pràcticament com a desheretats. De fet, aquests últims només rebien la legítima, que era independent del nombre de fills, la quarta part del patrimoni. En principi, l'hereu havia de generar al llarg d'una generació els béns necessaris per a col·locar a tots els seus fills en la mateixa situació econòmica de la família. La no consecució d'aquesta fita obligava als fadrísters a buscar en les estratègies matrimonials la manera d'evitar la degradació.

- **Grup dels hereus:** Aproximadament tres quartes parts (54,26%) de famílies extenses corresponen a capítols matrimonials d'hereus i pubilles (72,14%). Així doncs, l'hereu solia romandre a casa dels seus pares treballant a l'explotació. En el cas de tractar-se d'una pubilla succeïa el mateix: la nova parella anava a viure a casa d'ella, i es feien uns pactes amb el gendre, pels quals s'especificava el pagament d'una quantitat de diners pels treballs invertits a la casa de la pubilla si aquesta arribava a morir sense fills.
- **Grup dels fadrísters:** Pel que fa a les **famílies nuclears**, el 45,74% del total, entorn un 80% estan formades per fadrísters (fills no hereus) que, amb l'ajut d'un dot, comencen una nova vida lluny de la llar dels seus pares. El 16,95% restant són contractes matrimonials d'hereus que, o bé han mort els dos pares d'ell o bé no hi ha cap pacte que faci referència a la vida en comú de les dues generacions.

Com a conseqüència del que he exposat, per tant, els fills no hereus tenien algunes sortides, entre les que s'ha de tenir molt present el tema religiós: en el cas de les filles, una sortida en cas de no poder pagar la dot per l'hereu era l'entrada en un convent.

I si es tractava d'un fill, entrar al seminari era una bona opció també. Donada la gran capacitat d'aquestes generacions d'acceptar tot un *statu quo* determinat sense plantejar-se res que el pogués qüestionar, això afecta també als cabalers o fadristerns a acceptar la seva situació i, donades unes determinades circumstàncies, generalment fixades pel testament del pare comú de l'hereu i del cabaler (per exemple, l'haver arribat a una determinada edat) havia de deixar la casa de la família en cerca de fortuna. Per tant, el germà més jove havia d'acostumar-se a bastar-se a sí mateix, i això incorporava en la seva persona un element dinàmic.

Importància econòmica dels cabalers en la formació de la burgesia catalana.

Sembla que la puixant industrialització de la Catalunya de l'època moderna i el naixement de la burgesia també en aquesta època no pot ser fruit precisament de les persones que ocupaven la posició d'hereu a no ser que esdevingués alguna cosa estranya que pogués desestabilitzar la situació, com la mort o renúncia de l'hereu al seu dret.

Quant als Gassió, no hi ha elements al dietari per a poder determinar tal qüestió. No queda dubte que els cabalers s'havien de fer a la vida d'alguna manera. Tampoc hi ha cap capítol en que es faci referència al casament d'un fadristern amb una pubilla, excepte en el cas del casament de la germana de la meva àvia paterna, pubilla, amb un cabaler de Vinaixa, en Pau Tarragó Carné. El fet de morir sense descendència va fer que la meva àvia paterna passés a ser hereva del patrimoni dels Gassió.

Per altra banda, el que sí s'ha de constatar és que dels fills de Pau Gassió amb Rosa Ribes, el meu pare comenta que en el decurs de l'exercici professional, un dia es va trobar amb un descendent d'aquest segon matrimoni, i segons li va comentar, tots els membres de la segona generació es van dedicar a professions liberals, entre els que hi havia un metge i l'altre fill era comerciant. No es tenen més dades.

Família pagesa com a centre de relacions socials.

D'altra banda, la família pagesa com a unitat de producció i consum era també el centre de les relacions socials. S'ha constatat com l'entramat de les relacions d'una família depenia bàsicament del seu estatus socioeconòmic. En aquest cas, hom observa l'existència d'una **endogàmia de lloc i de grup socials** que es confirma en les aliances matrimonials. Montserrat Moreno estableix que entre el 85 i el 90% dels fills de pagesos es casaven amb altres fills de pagesos. Encara que amb el matrimoni també es procurés aconseguir l'ascens social, el que s'intentava sobretot era reproduir-se i perpetuar-se dins el mateix grup social i nivell socioeconòmic del que es partia. Els llaços de parentiu, en aquest cas, tenien una importància considerable en l'entramat de relacions socials.

Aquesta diferenciació social que s'observa en l'establiment de les aliances matrimonials, d'altra banda, tenia la seva base en els diferents nivells de riquesa dels

membres del grup. En efecte, cal parlar d'una pagesia composta per petits propietaris i propietaris benestants, però, sobretot, per un nombrós grup de jornalers. La terra era, al respecte, el baròmetre que indicava la situació socioeconòmica en que es trobava l'individu.

Quant als Gassió hem de fer una interpretació *a sensu contrario*, del dietari ja que fora dels hereus no s'esmenta ningú més. El màxim que es fa és comentar naixements de fills, però de les incidències una vegada han arribat certa edat, ja no se'n diu res. Queda clar que la figura important i en tot cas, la persona que assumia la responsabilitat de continuar el dietari era l'hereu, el que continuava la nissaga i seguia amb el patrimoni familiar.

Hi ha dos casos implícits de que els fadrísters o cabalers eren membres de menys importància.

Un cas és per part de la mort de Josep Gassió Vila que era l'hereu, i l'acolliment dels seus dos fills menors d'edat. Durant un temps, aquestos són mantinguts per Pau Gassió, el qual va apuntant en el dietari les despeses que té a causa d'ells. Però ja no se'n parla més. La obligació de mantenir-los era viva fins que els dos xiquets es fessin la vida. Més tard, ja no se'n parla més.

El cas dels fills de Pau Gassió Vila i Rosa Ribes, que són tres. La situació era tal que el mateix Dret Civil, s'orientava sempre cap a la protecció dels fills del primer matrimoni. Per tant, els fills de Pau Gassió i Rosa Ribes passen directament a ser cabalers, i ja no se'n torna a parlar en cap cas d'ells.

Queda clar que els Gassió busquen casaments amb fills i filles de les persones amb qui fan tractes econòmics. Es tracta de famílies pageses del mateix nivell, sense que en el dietari aparegui ningú que no sigui pagès.

Hem tingut ocasió de comprovar que sembla que hi havia una mica més de tirada cap a les noies de l'actual província de Tarragona, ja que abans La Pobla pertanyia a la província de Tarragona. Els tractes comercials amb Montblanc eren molt habituals. També es parla de Reus com el lloc on es va a vendre l'aiguardent. Una vegada La Pobla de Cérvoles passa a ser població de la província de Lleida, els Gassió apunten cap a poblacions de la mateixa província per trobar noies disponibles.

EPILEG

AGRAÏMENTS, MOTIVACIÓ PERSONAL I ELECCIÓ DEL TEMA

Hi ha hagut un cúmul de coincidències que m'han fet decantar cap al tema triat, que passo a enumerar:

- **La meva passió per la genealogia** ha fet que sempre hagi estat molt viu en mi l'interès en saber qui eren els meus avantpassats. En aquest senti, l'arbre genealògic que figura a l'apèndix del treball, és fruit d'una tasca d'investigació i recerca a moltes parròquies de la comarca i Arxius Diocessals.
- **Els orígens:** cadascú ha d'estar orgullós d'allà on prové. De Lleida hom coneix generalment de manera superficial el que té. Ha estat la província força menystinguda de Catalunya,
- **Si la província de Lleida és la gran desconeguda de Catalunya**, poc més hem de dir de la comarca de Les Garrigues. Ara potser té més nom per l'oli de gran qualitat, i perquè darrerament la Serra de la Llena i tot el massís del Montsant han estat declarats per la Generalitat com a Parcs Naturals. Però a Borges Blanques no hi va ningú a fer res, malgrat ser la capital de la comarca. Per tant, la Pobla de Cérvoles no és més que un nom topogràfic d'un mapa de Catalunya, en una part concreta on no s'hi va a fer res.

Per què a la vista de el que hem dit, algú pot tenir interès en fer un treball sobre la pagesia de Les Garrigues, precisament a l'època moderna? Perquè de tot aquest garbuix d'idees n'hi ha unes de molt clares i directes:

- **Tota la meva família, des de 1595, prové de les terres de Lleida.** De part de pare, de Les Garrigues principalment, i en una petita part de Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà). De part de mare, de l'Urgell (Agramunt i Bellvís).
- **No hi ha cap element forani en els meus ancestres.** Aquest fet m'impresiona molt. I em fa pensar que **el ser humà i el medi en el que viu són part d'un mateixa relació.** Podem viure a ciutat, podem haver viatjat i conegut gent de fora, que sens dubte ens enriqueix. Però allò nostre, allò al que estem arrelats i tan íntimament vinculats, és la nostra identitat. I jo em sento molt profundament identificat amb aquesta identitat, perquè sense ella jo tampoc seria Guillem Recasens Ros.

I el fet de saber que parlo de la vida, del dia a dia dels meus avantpassats, de com repercutien els fets de la Història (la que explica els grans fets) en una comunitat, en un poblet minúscul de Les Garrigues i el saber com s'ho feien per tirar endavant, fa que tingui un respecte majúscul pels meus ancestres, perquè sóc sang de la seva sang, i jo sóc viu mercès a ells, de la mateixa manera que els meus fills són vius mercès en part a mi. Estic parlant, ni més ni menys, del miracle de la vida, i del binomi vida-mort, com a part indefectible de la nostra existència.

Per això m'he decidit a treure de l'anonimat tota una nissaga de noms i cognoms, de persones de carn i os amb uns projectes i unes ambicions. Però és més. El fet de

comptar amb un dietari familiar que es va començar el 1755 em permet saber de qui estic parlant, amb nom i cognoms. Un dietari, cert, que ha passat per moltes vicissituds, del que en queda una còpia mecanografiada del 1926. Però que encara supura vida per tot arreu. Parla dels projectes, dels plans, dels fets de cada dia, i, en definitiva, de les aspiracions personals d'un grup de persones. I es tracta d'aspiracions no molt diferents a les que tenim avui en dia. El ser humà no ha canviat tant. Som el que som, i des de l moment en què tenim aspiracions, projecte i capacitat de superació, la nostra història és molt semblant, però en la part d'història de què parlo, des de la vessant antropològica, hi ha una diferència essencial: parlo de la meva sang, dels meus avantpassats, i en definitiva, de mi mateix.

ANNEX I

RELACIONS COMERCIALS DIVERSES D'EXCEDENTS DE PRODUCCIÓ.

Al dietari és el que més abunda. **Les relacions comercials s'estableixen entre iguals.** Es a dir, no exclusivament de productes de la pagesia, sinó també de ramaderia. De tota manera, l'activitat ramadera era sempre complementària, ja que a cada transacció de bestiar es diu que el comprador ho fa “ a uso i pràtiga de ganadé.

L'aiguarent. Es comenta en el dietari (pàg. 1) el següent paràgraf, transcrit en català actual:

“Memòria del que em deu mon sogre Pau Anton Puigdengoles (escriu Salvador Gassió). Primo d'un partit 16 càntirs de vi és el que vam fer cabre al cup en el moment que ell tenia la barema. Al nostre cup hi van cabre 7 càntirs l'any 1761, i 12 cantis, llenya de la Vileta⁶⁶ que s'emportà lo Basó, 25 càrregues a raó de 2 sous 6 diners, i a més a més 18 càrregues de panís⁶⁷, un dia de dur formiguers 2 mules i un home pel forn de la calç. **I dos dies una mula per dur aiguarent a Reus** més 2 dies dos homes a segar el camp de Poblet, 1 dia 1 home per a trascolà (...).

Aquest és l'aspecte que ens importa. Antoni Jutglar ho defineix perfectament⁶⁸: El bandolerisme del període anterior (segle XVII), ha anat desapareixent i amb el procés esmentat s'opera una renovació de l'activitat agrícola. Les vinyes i les indústries que se'n deriven adquireixen importància gràcies a la demanda d'aiguarent- de tant interès en el comerç de tracta-, que és venut a anglesos i holandesos”.

L'endeutament pagès: establiment de censals.

És un constant en el dietari l'establiment de censals. Ja s'ha apuntat què és un cens emfitèutic. De fet, en pura doctrina jurídica, es tracta d'un Dret Real “in faciendo”, ja que el cens no és ni un arrendament en sentit estricte, ni tampoc un dret real clar. La cosa certa és que a Barcelona encara hi ha moltes finques edificades amb aquesta figura absolutament en desús, i pagant uns preus irrisoris. I de fet és un dret real, ja que si el propietari de la finca sotmesa a cens se la ven, el comprador ha d'acceptar el censatari, per la qual cosa es manté el principi de la *reipersecutorietat*.

Com que la figura del cens era un amanager d'endeutament del pagès, és clar que principalment les Gassió eren censualistes, de manera que al tenir propietats, tenien possibilitats de sotmetre-les a cens, i cobrar per aquest dret una determinada quantitat.

Un dels exemples documentats perfectament en el dietari és el següent, que és en català barrejat amb castellà:

“ En La Pobla de Cérvoles a 26 de febrero de 1852, hem passat comptes jo Josep Gassió i Rafel Fraga del cens i 37 dies que Rafel Fraga havia de treballar per lo dit Josep Gassió d'ofici de mestre de cases, per pagar del tros de les aubardes com consta en l'escriptura atorgada en poder del

---

⁶⁶ Una de les finques dels Gassió, potser la més productiva del seu patrimoni.

⁶⁷ Blat de moro.

⁶⁸ Els Burgesos catalans. Editorial Norfeu. Antoni Jutglar, pág.13 i ss.

Notari de El Vilosell als quatre dies del mes d'octubre de 1848. Fins aquest dia quedo a deure jo Rafel Fraga al fit Gassió la quantitat de 50 duros, prestant-li cada any 30 rals fins haver satisfet la quantitat amb facultat de poder-lo remoure amb quatre pagues iguals, o bé rebaixar la part de l'interès per la part que pagarà i fan dits tractes en el predit poble en el dia i any citats, essent presents per testimonis Jaume Llobera i Pere Clos. Firmat, Josep Gassió i Rafel Fraga”.

ANNEX II

Comportaments religiosos: pregàries per la pluja, etc.

A partir de que Josep Gassió es fa càrrec de la transcripció del dietari, observem un canvi d'estil radical. Es perd en certa mida la fredor de transcriure les transaccions comercials i notem una certa recreació en el que s'escriu. Apart, hi ha una certa preocupació pel temps, fent descripcions molt detallades de les causes climatològiques. Ja hem esmentat més amunt que al començar la III Guerra Carlista, el germà de Joan Gassió Tamarit, en Josep Gassió, l'hereu, es va declarar carlí i va deixar la casa i les terres i amb la carrabina es sumà als altres carlins d'altres pobles. Va deixar tota la hisenda i atenció de la casa pairal a càrrec del seu germà, Joan Gassió Tamarit que era lliberal i jutge de pau del poble. Val a dir que la III Guerra Carlina fou molt ferotge. A la Pobla de Cérvoles hi entraven i sortien sovint els lliberals i els carlins, i exigien al jutge de Pau sempre el mateix: menjar, diners i el ferro de les baranes per fer municions. Tots els joves de La Pobla s'allistaven a un dels dos bàndols, dels lliberals o dels carlins. I a La Pobla només quedaven els vells i les dones.

Doncs bé, donat aquest context, suposem que en Josep Gassió era una persona idealista, menys materialista que els seus avantpassats, i l'estil que dona al dietari és molt diferent. Reproduïrem en català actual algun fragment de la seva aportació:

“ Als últims dies de l'any 1847 i primers de 1848 ha fet dues nevades molt grosses i d'aquí ha seguit un hivern molt fred i llarg. A primers d'abril ha començat a ploure i fins a últims de juny son mol pocs els dies que ha plogut i ha fet molt fred a punt de glaçar de modo que fins el dia 21 de juny no havem tret la colcha del llit i d'aquest dia endavant ha fet moltes calors fins el dia 30 de juny, a la nit de dita diada ha fet una gran tronada, sense ploure i ha fet molta calor, fins que ha estat de dia i aleshores s'ha mogut un vent molt fort i molt fred i ha fet molt mal a les vinyes i molts han tornat a segar per no poder aguantar. I l'any 1847 al maig vàrem baixar la Verge de la Jonquera per pluja i els dies que va estar a l'altar plogué, la qual cosa va motivar una festa de gràcia. L'any 1848 va ploure i es va collir bastant.”

“A l'any 1849 al sembrar va ploure molt poc i va seguir tot l'any d'aquesta manera. Als primers dies de març vàrem fer pregàries i va nevar, i vam parar les pregàries. Al cap de poc temps, al veure que necessitàvem l'aigua vam tornar a fer pregàries, i plogué una mica. Vam parar un altra vegada. Som al mes de maig i els blats i els arbres patien molta sequera. Vam tornar a fer pregàries fins a treure la beneïda Verge de la Jonquera, i varen venir les processons el dia 12 de juny. I mentre estàvem d'ofici va començar a ploure i a la tarda baixaven les canals i a la nit també, ja que va fer mig pam de saó, de manera que havent plogut molt poc entre any encara es va collir una mica de blat. Els ceps quasi no van brostar, i vam arribar al setembre sense ploure, i moltes fonts es van aixugar. Al mes d'octubre plogué i es va fer una gran sembrada i no plogué en tot l'hivern,. Però som al mes de març i els blats no creixen, i ha fet fred i vent. A l'abril altra vegada a fer pregàries i el primer dia de maig entre deu i onze del matí s'ha posat a nevar del mateix modo que al bo de l'hivern, però no ha durat més d'un quart d'hora. El dia 5 de maig s'ha baixat la Mare de Déu de la Jonquera de l'altar i el vicari Francesc Vilalta ha fet un sermó que tothom plorava amargament. El dia 16 s'ha tret la beneïda Verge sense venir cap processó forastera, motiu de molta misèria. El mateix dia a les cinc de la tarda s'ha posat a ploure i ha durat tres hores i ha fet més d'un pam de saó. S'ha fet una novena en acció de gràcies i tots els nou dies

ha plogut menys un. S'ha fet una saó molt grossa de manera que han revengat les aigües que per molts barrancs s'ha fet horts i la collita del blat arribarà a més de la mitjana i els olivers han brostat molt i han tret molta rapa”.

Realment són dos fragments preciosos on es fa una descripció complerta de les causes de patiment del pagès a Les Garrigues. Sorprèn, però, el nivell de superstició que hi havia a La Pobla a finals del segle XIX. Tota la part del Josep Gassió continua descrivint aspectes climatològics, i fins i tot s'hi afegeix una recepta contra el còlera i d'altres malalties. Aquí ja s'empra més l'idioma castellà.

ANNEX III

Història demogràfica de La Pobla de Cérvoles, i com afecten els grans fets històrics en aquesta comunitat, en matèria de demografia. Reguitzell de Gassió, que permeten fer l'arbre genealògic.

Seguint a Benet Farré i Lloreta⁶⁹, vers el 1330, gràcies a un llevador de comptes i capbreu coneixien els noms i cognoms de 10 tributaris de Poblet, que són els següents: Ramon Amigó, Doménech Granell, Pere Ripio, Doménech Prenafeta, Salvador Pasqual, Marc Gassió, Bernat Blanch, Ramon Amigó, Joan Prenafeta i Joan Cabrer.

El primer cens de la Pobla en sentit més exacte és al que correspon al fogatjament o recompte de focs del país ordenat per las Corts de Cervera reunides per Para al Cerimoniós l'any 1359. En la vegueria de Montblanc s'assignen a la Pobla de Cérvoles 21 focs als quals representen una població de 95 habitants. Pocs anys després al 1378 as féu un altra cens semblant amb un resultat invariable par a la vila. Par tot al que hem vist sembla que la demografia de la Pobla anà ascendint a poc a poc sense que l'afectés massa la terrible pasta negra de 1340.

Del segle XV ans ha arribat la llista dels vassalls que acudiran a retre al sagrament d'homenatge a l'abat de Poblat Joan Martínez de Mengucho l'any 1415, en conjunt són 25, s'hi inclouen dos de la granja de la Fumada. Vegem aquesta llista:

Joan Martí, batlle; Para Ripoll, síndic; Bernat Albagès, jurat; Bartomeu Oller, jurat; A. Llima, de la Fumada; P. Ripoll, Joan Sans, R. Prenafeta, de la Fumada; G. Albagès, Bernat Baga, D. Prenafeta, R. Amigó, Pere Gassió, Salvador Pasqual, Para Blanch, Marc Gassió, Para Oller, Joan Martí, Jaume Martí, G. Duch, R. Albagès, Ramon Sans i Joan Prenafeta. S'indiquen als absents: Arnau Nogué, Salvador Martí, Bartomeu Blanch i *Pau Gassió*.

Aquests 25 caps de casa, amb al càlcul acostumat, representen uns 115 habitants, nombre que comparat amb al de 1378 confirma la línia ascendent del progrés demogràfic de la Pobla de Cérvoles. En relació als cognoms de 1330 as repeteixen tots als cognoms menys Granen; Cabrer as manté, car apareix més endavant al 1599. Els cognoms nous són: Oller, Llima, Nogué, Baga i Duch.

En una nota de l'arxiu de Poblet sobra contribucions dels dominis del monestir, trobem un fogatjament de 1523 en al qual s'enumeren 16 focs a la Pobla de Cérvoles que podem avaluar com uns 72 habitants. La vila està inclosa en la vegueria de Lleida. En un segle ha disminuït de 9 focs. Fou l'efecte de la guerra contra Joan II i la crisi econòmica que comportà. El 3 d'agost de 1553 Joan Exalà de la Pobla de Cérvoles va declarar a la vila de Vimbodí al nombre de focs següents:

(La Pobla de Cérvoles)

Primo: Gabriel Bonet, Jaume Pasqualet, Para Pasqual Balb, Joan Baltasar Sans, Joan Sans, Joan Paris, Jaume Baga, Joan Martí, Joan Exalà, Lluís Gassió Para Martí, Para

---

⁶⁹ Farré i Lloreta, B. (1987). Història de la Pobla de Cérvoles "una vila fundada per Poblet". Ajuntament de la Pobla de Cérvoles, , pág. 143 i següents.

Sans, Benet Sans, Joan LLurba, Para Palau, Los pubills Sans, Joan Gassió, Para Martí, Joan Martí del Mas, Parc Pasqual del Mas. Aquí notem la desaparició dels cognoms Ripoll, Oller Duch, Prenafeta, Amigó i Blanch. Llima i Albagès apareixen altra vegada el 1683 i Nogué el 1649 Són nous: Bonet, Palau, Llurba Peris i Exalà Els caps de casa són 20 que suposen uns 100 veïns.

A la segona meitat del segle XVI, tenim els caps de casa que feren homenatge a l'abat Oliver de Botaller; són en nombre de 25, corria l'any 1583:

Mateu Martí (Batlle), Josep LLurba (sotsbatlle), Bartomeu Sans i Fr. Pasqual (jurats), Joan Martí, Jaume Albagès, Joan Pasqual, Benet Sans, Pere Albagès Jaume Prexens, Mateu **Sans**, **Joan Gassió**⁷⁰, Mateu Martí, Pere Exalà, Mateu Ferrer, Pere Gassol, Tomàs Sans, Miquel Semir, Joan Queralt, Miquel LLima Gabriel Queralt.

En relació a l'any 1533 la població ha augmentat de nou comptant 115 habitants. El cognom Gassió, Peris i Palau es mantenen com veiem en la llista que ara segueix. La població va continuar augmentant de manera notable, car sabem que l'any 1591 el nombre de cases de la Pobra s'elevava a 47, és a dir a uns 215 habitants. Si bé, nou anys més tard aquest nombre havia minvat considerablement. En efecte, l'any 1599 els caps de casa que presten jurament de fidelitat a l'abat Joan Tarrós són 26, tan sols 26:

Pere Cabrer (batlle), Joan Queralt i Mateu Ferrer (jurats), Pere Sans dit del Portal, Pere Palau, Jaume Prexens, Tomàs Sana, Montserrat Peris, Miquel Macià, Pere Pasqualet de la casa nova, Joan Llima, Joan Estalella, Jaume Català, Miquel Exalà, Joan Gassió, Mateu Llurba, Mateu Exalà, **Jaume Gassió**, Pere Sans, pobill; Jaume Moragas, Mateu Martí, Mateu Gassió, Pere Pasqualet dit del Mas. En aquest cas podem comptabilitzar 115 habitants a la Pobra.

En la confraria anomenada del Santíssim Sagrament que existia l'any 1649 hi contem 12 confreres, si retenim els noms dels marits i excloem alguns cognoms molt repetits de joves solters, sumem un nombre de 41 caps de casa que presentem a continuació:

Lluís Romeu, Sebastià Sobreperere, Jaume Falguera, Josep Balaguer, Baptista Preixens, Joan Cabrer, **Jaume Gassió**, Jaume Joan Esquiú, Antoni Gaujé, Tomàs Fortit, Joan Pelegrí, Pere Carbonell, Gabriel Biuré, Lluís Palau, Miquel Sans Joan Pastor, Jaume Llurba, Jaume Martí, Jaume Català, Josep Borch, Joan Llima, Josep Amorós, Jacint Queralt, Antoni Macià, Joan Exalà, Joan Domènec Josep Oró, Antoni Putx, Tomàs Almaselles, Miquel Mirot, Magí Gassol Josep Nogué, Pere Ferré, Joan Toló, Antoni Pau Giner, Joan Arnau, Pere I Llobera Batlle Joan Solé, Josep Arbolí, Josep Oliveres i Salvador Beniac.

Aquests caps de casa suposen uns 185 veïns, nombre que representa un augment considerable en relació a 1599. Podem observar el gran nombre de cognoms nous que són 24, cosa que significa que hi ha hagut molts immigrants a la vila

Nota remarcable és que en aquest període es produeix l'expulsió dels moros d'Espanya que produí una emigració de Les Garrigues vers les terres de l'Ebre; i , a pesar de les

---

⁷⁰ Inicia el llinatge Gassió del qual parlem en aquest treball. A partir d'ara, els "Gassió" que representin directament la branca familiar, segons l'arbre genealògic, figuraran en color vermell.

dificultats de la guerra dels Segadors, aleshores a punt d'acabar-se, la Pobla de Cérvoles aconseguí doblar el nombre d'habitants, almenys per un cert temps, car, a finals del segle XVII, es deixen sentir les conseqüències de la guerra i de la pesta que començà l'any 1652.

Tenim noves dades indirectes sobre el veïnatge de la vila que procedeixen de l'homenatge prestat a l'abat Pere Virgili el 1692 acusen una important regressió demogràfica a la Pobla, situant el nombre de caps de casa quasi com el de l'any 1599, és a dir, a 25 enlloc de 26, cosa que equival a 115 habitants. En l'homenatge a l'abat Pere Virgili suara esmentat hi consten els caps de casa següents:

Josep Gassol (batlle), **Jaume Gassió** (sotsbatlle), Lluís Cabrer, Para Català, Mateu Llurba, Miquel Massip, Para Almaselles, Jaume Català, major; Domènec Arcal, Francesc Llurba, Baptista Nogué, Jaume Català, menor; Josep Ferré Antoni Pau Gener, Joan Català, J. Baptista Prexens, Para Llobera, Calixte Llurba, Josep Teixidor, Joan Serra, Joan Sans, major; Pasqual Cabrer, Mateu Pasqual."

Entrant al segle XVIII, a la Pobla com arreu es pateixen als efectes de la guerra de Successió (1702-1714) que produeixen una davallada demogràfica general. Això afecta de manera accentuada a la vila, car en un llevador de blat de caritat de 1713, hi trobem 34 caps de casa que representen 153 habitants, als quals comparats als de l'any 1692 que eren 115, as fa palès en un creixement del veïnatge digna de consideració en al moment d'aproximar-se a la fi de la calamitat bèl·lica.

Aquesta evolució demogràfica queda reflectida en el cens organitzat pal compte de Floridablanca. D'antuvi, Josep Aparici, al 1708, en un cens que s'extengué a tot Catalunya, assigna a la Pobla de Cérvoles 30 cases o focs uns. 135 veïns. El cens oficial de comte de Floridablanca suara esmentat, atribueix las dades següents a la mateixa vila: la Pobla de Cérvoles té al 1716, 31 cases i 98 persones. El 1717, 26 caps de casa o «vecinos». El 1718, 22 cases. I, al 1719, 31 cases amb 98 habitants.

Aquesta disminució del veïnatge que observem de 1713 a 1719, aviat serà superada par un creixement extraordinari que tingué lloc a tot Catalunya. En efecte des de mitjan segle XVIII la corba de població experimenta un moviment de signa contrari. Ja al 1750 en una relació de contribuents al finançament de l'orgue de l'església parroquial hi figuren 65 caps de casa (292 habitants), als noms dels quals són:

Pau Martorell - Joan Sobreperere - Francisca Pujol - Domingo Gassió - Francisco Llurba - Para Busquer - Josep Tamarit - Joseph Farriol, farré - Pere Gassió⁷¹ - Joan Cathalà dit lo Jan - **Francesc Gassió** - Francesc Cathalà - Para Joan Vall Gaudiós Cathalà - Francesc Fraga - Anton Cathalà, Major - Joan Fortit Marià Fortit - Francesc Sobreperere - .Joseph Borguet - Francesc Gassol - Joan Domènech Anton Domènech, Joseph Moyà .Jaume Llurba - .Joseph Solar, Joseph Teixidor, Joseph Alsina pastor, Francesca Rocelló viuda, Miquel Llurba, Anton I Llobera, Joseph Rohé Cristofol Cathalà, Joseph I Llobera, Joan Llobera, Josep Blay, Francesc Preixens, Joan Soler i Joan Seró, Joan Cathalà i d'altres.

---

⁷¹ Branca col·lateral de la família.

Aquesta relació és possible que sigui incompleta pel que fa al nombre de caps de casa, però ens il·lustra sobre els cognoms dels veïns. Respecte de 1692 desapareixen Noguer, Pasqual, Giner i Serra. Els cognoms procedents de fora de la vila són 25: Pujol, Martorell, Busquer, Tamarit, Farriol, Vall, Borguet, Moyà, Soler, Alsina, Rosselló, Rohé, Blay, Seró, Vinyes, Rohé, Talissa, Puigdengoles, Guasch, Vives, Fraga, Carrer, Llinyà, Fuster i Moyà.

Un capbreu de 1770 enumera els delmers i censalistes de Poblet a la Poble de Cérvoles i confirma el gran augment d'habitants de la vila. A continuació presentem la llista dels tributaris del monestir:

Joan Arcat, Domingo Arcat, Joan Blay, Josep Borch, Francesc Borch, Ramon Borch, Ramon Barberà, Josep Borrull i Toldrà, Josep Cabrer, Andreu Cabestany, Miquel Carabassa, Anton Català, Francesc Català i Gassió, Pere Català, Josep Carré, Sebastià, Català, Anton Cendra, Josefa Creuet, Anton Domènec, Josep Anton Domènec menor, Sebastià Doix o Huix, Francesc Fabrer, Josep Farriol, Josep Freixes, Domènec Gassió, Pere Gassió, **Salvador Gassió**, Gaudiós Gassol, Anton Gassol, Josep Gili, Josep Guasch, Francesc Gassol, Josep Llurba, Anton Llobera, Josep Llurba, Josep Llobera, Joan de Pau Martorell, Miquel Martí, Jaume Guasch, Alexandre Pinol, Anton Casamitjana, Francesc Domènec, Francesc Llurba, Pere Puigdengoles, Josep Tamarit, Francesc Martí, Josep Gort i Galin (els seus pares procedien de Torrebesses), Francesc Martí i Simó, Josep Puigdengoles, Francesc Pujol, Josep de Miquel Rohé, Salvador Pujol, Pau Martorell, Francesc Rohé, Josep Teixidor, Isidre Tost, Joan Santamaría, Joaquim Sentís, Ramon Serrallé, Josep Sobreper, Josep Soler, Cristòfol Vall, Joan Seró, Josep de Salvador Rohé, Anton Rubió i Gassió, Josep Cerc, Marià Fortit, i Rafel Fortit.

Són 70 caps de casa que corresponen a uns 310 habitants.

Els nous cognoms de caps de casa procedents de fora vila són 15: Piñol, Casamitjana, Barberà, Carabassa, Cabestany, Sentís, Santamaría, Freixes, Fabrer, Doix o Huix, Tost, Rubió, Gili, Cerc, Borrull i Serrallé.

En relació a 1750 desapareixen: Almacelles, Moyà, Fraga, Vives, Sans, Vinyes, Borguet, Roselló, Fuster i Llinyà. No figuren en el llevador, però apareixen en 1850 Massip, Alsina i Talissa, Prexens i Bosqué.

Aquest augment progressiu de la població fou motivat per l'expansió del comerç interior i exterior a la nació, sobretot el comerç lliure amb Ics Índies Occidentals una climatologia favorable, l'ampliació del cultiu de la vinya, etc. De resultes de tot això es produí un salt prodigiós de creixement demogràfic fins a 514 habitants al 1787 amb un augment del 425%, superant llargament la mitjana de Les Garrigues de 262% i que assolí el seu cim el 1887 amb 868 habitants, màxima absoluta de població de la vila de la Poble de Cérvoles

Presentem aquí el cens de Floridablanca corresponent al document original:

Pueblo de la Pobl de Cerveles

Parroquia de Santa Maria de la Junquera

Corregimiento de Catalunya de Lleida

	SOLTEROS		CASADOS		VIUDOS		TOTAL
	Varón	Hembra	Varón	Hembra	Varón	Hembra	
Hasta 7 años	70	73	24	24	5	9	205
De 7 a 16	44	35	13	13	2	4	111
De 16 a 25	30	32	15	16	1	1	95
De 25 a 40	18	19	27	22	0	1	87
De 40 a 50	4	0	3	3	1	0	11
De 50 arriba	0	0	2	2	0	1	5
Total	166	159	84	80	9	16	514
Total de estados	325		164		25		
Total general			514				

Una associació instituïda a la Pobl l'any 1850 per a fer front al pagament dels impostos a l'estat espanyol, conté la major part dels caps de casa de la vila. segons el document que en dóna fe tan sols hi manquen uns quants veïns. Presentem aquí aquesta llista:

Ramon Gort (alcalde), Antoni Bosqué, Joan Català, Josep Llobera, Antoni Cabrer, Antoni Gort, Jaume LLurba, Jaume Espadó, Pau Gasol, Gaudiós Gasol, Aleix Piñol, Josep Català, Joan Vall, Francesc Prexens, Joan Blay, Francesc Piñol, Jaume Cabrer, Josep Rué, Pere Clos, Joan Gasol, Josep Camprubí, I Llorens Gassió, **Pau Gassió**, Josep Puigdenyoles, Salvador Blay, Pere Estradé, Gaudiós Sobreperere, Antoni Gasol, Josep Rué, Josep Gassió, Joan Tamarit, Josch Fortit Josep Sanahuja, Francesc Sobreperere i Alsina, Francesc Sobreperere, Francesc Griñó Ramon Vall, Joan Reig, Josep Alsina, Rafel Cabrer, Josep Pillin, Josep Aluja, Pau Llobera, Jona Arbós, Antoni Sobreperere, Joan Gallart i Gassió, Josep Prenafeta, A. Pedàs, Ramon Bartolí, Josep Gassió i Prenafeta, Josep Blay i Crivillé, Baptista Carré, Francesc Llobera, Francesc Borràs, Sebastià Vall, Pau Talissa, Antoni Casamitjana, Gaudiós Estradé, Joan Viñals Josep Rué i Talissa, Antoni Casamitjana, Joan Anglès, Gaudiós Vall, Antoni Llobera, Josep Bonet, Gaudiós Porta, Joan Aluja, menor, Francesc Martorell, Antoni Sobreperere major, Francesc Domènec, Raimunda Català Vda. De Pujol, Francesc Besó, Martí Balmanya, Ramon Prexens, Rosa Llurba, Vda. De Bonifaci, Salvador Pujol, menor, Joan Piñol Salvador Vidal de Granyena i Francesc Prexens.

Són 78 caps de casa als que equivalen uns 452 habitants. Els cognoms nous són 21, entre els quals, Bonet i Prenafeta constaven a l'edat medieval: Espadó, Gallart, Anglès, Aluja, Pedàs, Borràs, Besó, Porta, Griñó, Viñals Arbós, Vidal, Clos, Camprubí, Sanahuja, Estradé, Balmanya, Bartolí i Reig. Fem la comparança amb els dels llevadors de 1770. En relació a aquesta mateixa llista del segle XVIII uns desapareixen i altres manquen per no inscriure's en l'associació susdita 27 cognoms que citem a continuació:

Borch, Cerc, Soler, Tost, Martí, Fortit, Teixidor, Seró, Guasch, Barrull, Arcal, Gili, Fabrer, Farriol, Huix, Freixes, Creuet, Cendra, Cabestany, Barberà, Carabassa, Serrallé, Teixidor, Santamaría, Sentís i Rubió.

La línia ascendent que ofereix la demografia dels segles XVIII i XIX s'explica com a conseqüència del progrés econòmic i sanitari general. Així al 1830, que assenyala un descens considerable en relació al 1787 s'inicià un augment continuat de la població que passà de 452 habitants el 1850, a 730 el 1860 i a la màxima de 1887 assolint 868 veïns. A partir d'aleshores el descens de la població és continuat; 790 en 1931, ve la reducció deguda a la guerra civil de 1936 que arriba a 551 habitants el 1940. Després d'aquesta data comença el fenomen de l'emigració a les ciutats per raó de la mecanització de l'agricultura que féu que el nombre de veïns el 1960 fos 420." Llavors s'inicia un fenomen de signe contrari: el reflux dels habitants de ciutat vers el poble, que pal·lià el desdoblament de la vila, almenys pel que fa a l'època estival.

Heus aquí un resum de l'evolució demogràfica de la Poble de Cérvoles que he descrit i mostro en la gràfica de població.

ANY	HABITANTS	ANY	HABITANTS
1314	60	1770	310
1316	72	1787	514
1330	50	1850	452
1359	95	1877	806
1378	95	1887	868
1415	115	1900	790
1523	72	1920	748
1533	95	1931	790
1583	115	1940	551
1591	211	1950	458
1599	117	1960	420
1692	115	1970	256
1713	153	1981	213
1750	292	1986	195

ANNEX IV

NAIXEMENTS I BATEIGS⁷²

- Als 20 de gené del 1760 han batejat Pau Gassió fill de Salvadó Gassió i de Paula Gassió i Puigdenegoles.
- Dia 16 de juny el any 1772 han batejat a Francesc Gassió i Josep Gassió, besons fills de Salvadó Gassió i Paula Gassió; i dia 18 de juliol lo havem donat a dida lo Josep a Vilanova.
- Batisme de Pau Gassió majó fill de Pau Gassió i Maria Gassió. Batejat a 19 de febré de 1784.
- Batisme de Josep Gassió fill de Pau Gassió, ham batejat dia 8 de gené del any 1787.
- Batisme de Ramon Gassió batejat dia 18 de febré del any 1789 fill de Pau Gassió i de Maria Gassió.
- Vuy dia 10 de octubre de 1796 am batejat Maria Paula Gassió filla de Pau Gassió i de Maria Gassió, padrins Salvadó Gassió i Maria Lloberas.
- Batisme, any 1814 vuy dia 8 de febré va neixe Josep Gassió fill de Pau Gassió i de Maria Gassió i Tamarit, i bateijat lo dia 9 de dit mes.
- Batisme. Nasqué Salvadó Gassió i Ribes dia 29 de mars a les 7 i es bateijà dia 30 i fou padrí Ramon Tarragó de Vinaixa i Magdalena Ribes, dels Omellons, fou padrina i el vicari fou Mosen Ramon.
- Vuy dia 23 de desembre de 1815 va neije Ramon Gassió fill de Pau Gassió i Maria Gassió i Tamarit.
- Reproduïm una taula que apareix d'aquesta manera en el propi dietari, on s'especifiquen les dates de naixement d'alguns dels darrers descendents de la branca directa Gassió.

Nom	Dia	Mes	Any	Poble	Prov.	Estat	Ofici
Joan Gassió	24	Agost	1820	Pobla Cérvoles	Lleida	Casat	Pagès
Maria Piñol	11	Abril	1839	Id	id	id	id
Elvira Gacio	25	Desembre	1860	id	id	Soltera	id
Josep Gassió	29	Juliol	1866	id	id	Solter	id
Modesto Gassió	27	Febrer	1869	id	id	id	id

CASAMENTS

- Lo any 1779 se casà Pau Gassió en Raimunda Cabré lo dia de les carnestoltes. Lo any 1780 se morí lo dia de S. Antoni de gener.
- Avui dia 8 de juliol de 1781 se esposà Pau Gassió en Maria Vila de Margalef.
- Vuy dia 4 de setembre de 1806 se casa Pau Gassió i Vila en Maria Tamarit i Sans.
- Dia 13 de febré de 1824 se casa Pau Gassió als Omellons en Rosa Ribes vidua deixada de Agostí Roig, de Esplugas de Francolí.

⁷² Per la seva intel·ligibilitat mantenim el mateix llenguatge emprat al dietari, és a dir, no normalitzat.

ANNEX V

DEFUNCIONS

- Morí Francesc Arrufat dia 11 de desembre de 1815.
- Vuy dia 26 de juny de 1816 morí Maria Gassió i Vila, morí entre onze i dotze de la nit (...).
- Morí Maria Gassió y Tamarit dia 21 de juny del any 1823. Morí també 2 fills Pau i Anton dia 21 de juny entre 7 i 8 del matí, mes l'any atràs morí Ramon Gassió mentre eren a completes lo dia de la Mare de Deu d'Agost.
- Vuy dia 11 de agost de 1824 morí Salvadó Gasió a edat de 97 anys.
- Vuy dia 4 de juny morí Maria Paula Llovera i Gassió any 1830.
- Vuy dia del Rosé de Octubre morí Josep Gassió i Vila any 1830⁷³.
- Vuy als nou desembre de 1834 morí Rosa Gasió de Ribes, filla dels Omellons, morí de part, se escolà de sanch.
- Morí Pau Gassió i Vila al 13 de octubre del any 1837⁷⁴.

---

⁷³ Josep Gassió Vila era l'hereu de la família, nascut al 1772. La seva mort fa que Pau Gassió Vila, fadrister, passa a ocupar la posició d'hereu. Es una situació estranya, ja que Josep Gassió deixa dos fills, els quals haurien d'haver passat a ser hereus. Pau Gassió se'n fa càrrec durant un temps, però més tard desapareixen i Pau Gassió és el continuador de la nissaga.

⁷⁴ A partir d'aquí continua l'hereu de Pau Gassió, Joan Gassió Tamarit, persona, pel que es veu, poc interessada en esdeveniments antropològics, i sí molt en temes climatològics, on hi fa molta referència.

ANNEX VI

LLIBRE SISÈ DE LES CONSTITUCIONS DE CATALUNYA, TÍTOL V, CAP. 94: *DE LA LEGÍTIMA*.
FELIP II A LES CORTS DE MONTSÓ A L'ANY 1585

Felip III a les Corts de Montsó el 1585

PHILIP en la Cort de Montso. Any M.D. LXXXV.

Capítol lxxxxiiii

Zelant la conservatio de las Casas principals, statuim, y ordenara ab consentiment de la present Cort, que la legitima pera tots los Fills, y Fillas, encara que sien major numero de quatre, no sie 'sino la quarta par dels bens del Deffunct, de la successio del qual se tractara en respecte de las Legitimas, y que aço sie servat en tot lo Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya, encara que fins aci sols per Privilegi, o Ley Local se servas en Barcelona solament', y que aço baja loc tant en la Legitima dels descendents, com del, ascendents, revocant qualsevol Ley, o consuetut, y observança que en contrari fins aci en qualsevol part de dits Principat, y Comtats hi baja haguda, y observada ** declarant, que aquesta dispositio fora Barcelona sols comprega los casos esdevenidors, y que estiga en optio del hereu, pagar la ab diners, estimada la valor dels bens del Deffunct, o ab propietat immoble, y quant sobre la propietat ques consignara hi hagues discordia, sie a arbitre del Jutge

FELIPE en las Cortes de Monzón. Año 1585

Capítulo 94

Celando para la conservación de las casas principales, establecemos y ordenamos, con el consentimiento de las presentes Cortes, que la legítima para todos los hijos e hijas, aún cuando sean en número de más de cuatro, no sea sino la cuarta parte de los bienes del difunto, de la sucesión del cual se tratará con respecto a las legítimas, y que esto sea observado en todo el Principado de Cataluña y Condados de Rosellón y Cerdaña, aunque hasta ahora tan sólo se observara por privilegio o ley local en Barcelona; y que esto tenga lugar tanto en la legítima de los descendientes como en la de los ascendientes, revocando cualesquiera ley, costumbre y observancia en contrario que hasta ahora hubiera habido y se observara en cualquier parte de dichos Principado y Condados. Declarando que esta disposición, fuera de Barcelona, tan sólo comprenda los casos futuros, y que esté a opción del heredero pagar la legítima con dinero, estimado el valor de los bienes del difunto, o con propiedad inmueble, y cuando sobre la propiedad que se señalare hubiese discordia, quede al arbitrio del Juez.

ANNEX VII

LLIBRE SISÈ DE LES CONSTITUCIONS DE CATALUNYA, TÍTOL VI, CAP. 27:DE LA QUARTA TREBALANICA

FELIP II A LES CORTS DE MONTSÓ A L'ANY 1599

Títol VI

I. - PHELIP segon en la primera Cort de Barcelona. Any M. D. IC.

Cap. xxvii

Per conservar los patrimonis dels Poblats en lo presen Principat de Cathalunya y Comtats de Rosselló y Cerdanya; statuim y ordenam ab loatio y approbatio de la present Cort, que sia licit y permes als pares qui faran testament prohibir las paraules expresses, y no altrament, la quarta Trebellianica als fills hereus en primer lloch instituhits.

I. - FELIPE II en la primera Corte de Barcelona, del año 1599.

Capítulo 27

Para conservar los patrimonios de los habitantes del presente Principado de Cataluña y Condados de Rosellón y Cerdaña: Establecemos y ordenamos, con loamiento y aprobación de las presentes Cortes, que sea licito y permitido a los padres que hicieran testamento, prohibir, en palabras expresas y no en otra forma, la Cuarta Trebeliánica a los hijos instituidos herederos en primer lugar.

Bibliografia general

- Izard M,- de Riquer, B (1988). *Conèixer la Història de Catalunya, Del segle XIX fins a 1931*. Vol. 4º. Barcelona. Editorial Vicens Vives.
- Balcells A. (1977). *Cataluña Contemporánea I (siglo XIX)*. Barcelona. Estudios de Historia Contemporánea siglo XXI. Siglo veintiuno de España editores.
- Història de Catalunya, del segle XVII als nostres dies(1980), dirigida per Jaume Sobrequés i Callicó. Vol. IX. El segle XVIII: reconstrucció econòmica i desnacionalització. Editorial La Gran Enciclopèdia Vasca. Pàg. 19 i ss; 115 i ss; 285 i ss.
- Manuel Ardit, Albert Balcells, Núria Sales, (1980). Història dels Països Catalans. La crisi de l'antic règim (1789-1833). Edhasa. Pàg. 131 i ss.
- Maluquer de Motes, J. (1977). *El Socialismo en España*, crítica, Barcelona., pàg. 46
- Vilar, P (1975). “Les transformacions agràries del segle XVIII”. Episodis de la Història de Catalunya, edició per a la Caixa d'estalvis de Manresa. Pàg. 333 i ss.
- Rocafort, C. (1908). Geografia General de Catalunya. Província de Lleyda Dirigida per Francesc Carreras Candi. Establiment Editorial de Albert Martín.
- Rovira i Virgili, A. (1968). Col. *Dolça Catalunya*, vol II. Barcelona. Editorial Mateu., Pàg. 183 i ss.
- Noguera Esmais, G. (1991). *Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica*. Barcelona. Publicació: Caixa de Catalunya.
- Rocafort, C.(1908) «*De les Garrigues al Pla de Lleida*» Volum dedicat a la província de Lleida de la Geografia general de Catalunya, publicà al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núms. 159 i 160, d'abril i maig del 1908.
- Figueras N i. Puigvert, J.M. (1998). Tribulacions d'un masover fadristern. Narcís Ciurana, de Maçanet de la Selva i el seu llibre de comptes i memòries 1886-1912. Taller d'Història de Maçanet de la Selva. Centre d'Estudis Selvatans.
- Torres, X. Els llibres de família de pagès (segles XVI-XVIII). CCG Edicions. Universitat de Girona. Centre de Recerca d'Història Rural.
- Farré i Lloreta, B (1987). Història de La Pobla de Cérvoles “una vila fundada per Poblet”. Publicació de l'Ajuntament de La Pobla de Cérvoles. Pàg. 68 i ss.
- Trueta, J, (1984). L'esperit de Catalunya. Barcelona.. Editorial Selecta, pàg.26 i ss.
- Gual i Vilà, V. (1993). La Família Moderna a la Conca de Barberà. Institut d'estudis tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona.

- Noguera Esmais, G. (1991) Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica, de. Publicació de La Caixa de Catalunya.
- Bretón, F i Barruts, L. (1978) La família i el parentiu. Editorial Dopesa. Barcelona. Pàg. 24 i ss.
- García Cárcel, R. (1985). Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII. Barcelona.
- Castells i Calzada, N. (1983). *La Família a la Girona dels segles XVI i XVII*. L'avenç, nº 66.
- Elliot, J.H.. La revolta Catalana 1598-1640: un estudi sobre la decadència d'España. (1989). Editorial Vicens Vives. Pàg. 33 i ss
- Vilar, P. (1966) "Catalunya dins l'Espanya moderna. Vol 3". Educions 62 "El moviment demogràfic". Pàg. 13-181.
- Noguera Esmais, G. (1991) Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica.. Publicació: Caixa de Catalunya.
- Moreno i Gener, M. Tesi doctoral sobre "La pagesia lleidatana".
- Wolf, E. (1978) "Los campesinos". Editorial Labor. Barcelona. Pàg. 90
- Vicedo, E. (1987). Producció, propietat i renda a les Terres de Lleidaal segle XVIII. Tesi Doctoral. UAB, pàg. 436.
- Huguet R.. (1986). "Els artesans de Lleida, 1680-1808". E.G.LL, pàg. 109 i ss.
- Pons Guri, J.M. i. Sandalinas Florenza V. (1952) "Constituciones y otros derechos de Cataluña". José Mª Bosch Editor. Barcelona, Pàg. XV i ss..
- Fargas Peñarrocha, M.A. (1997) "Família i Poder a Catalunya, 1516-1626. Les estratègies de consolidació de la classe dirigent". Fundació Noguera. Pàg. 77-79.
- de Riquer M. (2000) "Quinze generacions d'una família catalana". Quaderns crema. Barcelona. Pàg. 783 i ss.
- Ll. Ferrer. (1984) "Pagesia i sistema de transmissió de béns al Bages en el segle XVIII". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Vol. I. Barcelona, pàg. 361.
- Els Burgesos catalans. Editorial Norfeu. Antoni Jutglar, pàg.13 i ss.